

№4-5, 2019 ш.

АМЦАБЗ

СЕНТИАБР 1!

СЕНТИАБР 1!

СЕНТИАБР 1!

СЕНТИАБР 1!

Никэала Кэытцниа

АҚӘЫҘЫМАҚӘА РААИРА

Ажэабжэ

Дахьагаз, дахьаанамгаз хэа икоузеи! Дахь-цалакгы, цас иауазшэа, иацхьа иаацэырц-уан ақэыцмақэа ргэашэ. Уи илагылан атанк дуқэеи, рцында цэызқэа рацхьақа ирханы, иадырсызшэа уи илагылан автоматқэа зкыз ауаа, рыбақэа ашьа рхытцэало, ирхацеи-уаз ақарк рыцсы армачуа, аха шэшьырак афынза анеира азин рымамкэа, арахь иагы-фажэкуа. Ас игэамцны икоу, игьазкны иахьа хэлаанза агэашэ илагылоу уаарцыхьашэар, ақэыцмақэа реицшцэкьа уеимыжэжэа унышьтарцарын, уахьынтэауазгы уахьцогы иазымтцаазакэа.

Абарт ахэыцра цэыршэагақэа дышрылаз амшгы наимпытцааит. Дадынраа, уахын-леицш, еынлагы реырцсны итэан. Ахэса еи-бырхэашаз есымшагы ирыман, иага рхэар-гы рхэатэы нцэазомызт, аха Дадын урт ражэа аницэымцхэхалоз ыкан, даарылцны, дшэапырхапуа Разан иахь ифааихон. Ахэыл-

бычэа даадгыларашэа ихэан, аха дықам, шыта уахала дмааиуазар акэхап. Дааиуазар, Тамаз исасцэа рфаархаанза дааиуазар акэхап. Урт макьана иабакоу, атцх агэахьы инықелар ауп. Дара убартгы рхабар ыказам арт аоаха-ахахагы. Иганы цыара иафэрыжьзар акэ-хап. Рыгэқэа цыблааны цыара еилажьзаргы сеидру...

Атыгэ-тыгэхэа ашэ абжы геит. Ари, хымца-да, Дадын иоуп! Разан доатцкьан ашэ дныла-гылеит. Фазныкгы иаагеит ашэ асыбжы-гы, иаргы кьақьаза иаартны даагылазар... Разан дызлахаз изхамтоз цхыз баацсын: бцарла еиқэных, арахь рычешааонарыжьра, рчааонарыжьыргы дшынеимыржэжэара ашэ илагылан аруаа. Дышшэара ашэахагы дахьымзакэа, – бзиала шэаабеит, – ихэеит ибжы имкьаны.

– Ацанбақэа ароума иахьынхо?

Азцаара атак иахаанза арахь дааона-лахьан рацхьа игылаз ахатца.

– Хнеир калома? – дцаахт уи ишьтагыланы иааиуаз.

– Бзиала шэаабеит, – ихэеит Разан изыр-хэаз ихатагы изымдыруа, ицаз ибжы мааиуа.

Шақао ыказгы ааицхьазахт Разан, урт жэаоык ыказаргы, оыцба ыказаргы акы акэмызшэа. Фэыуаакны иеицын. Абжбатэи ашэ анкыдцара иахьымзакэа дааонаца-леит. Дааонацалеит, дааиасны рацхьакагы даагылеит. Уи кьақк, хачачак иакэын, аха зегы дырхьхэжэозшэа ихы мөапигон, та-панчакгы тыганы икын. – Уара уоума, нас, Ацанба? – дфыцхахараза дцааит уи, Разан иахь дааскьазан.

– С-Цанбоуп, – ихэеит Разан.

– Ухьз?

– Разан, – ихэеит Разан, ижэла изымхо ихьзгы дахьазцаауа аацьяшьашэа. Иеицыз еицхьытта ауадақэа иаарыоналахьан.

– Аус ахь хаиасып, – ихэан, Разан иблақэа дырхьыцшыло даагылеит ашарамша, атапан-ча кны иааонацалаз ахатца. – Уабазбахьоу, мшэан, абри уара?

– Анзор уакэзами? – дцааит Разан иараз-нак.

Атапанча зкыз даатрысит, даахьяцшны иоызцэа днарылацшит, нас Разан иахь деи-таахьяцшит.

– Анзор ухэоу?!

– Анзор уоуп уара, – ихэеит Разан. – Иа-разнак уздырит. – Иа-разнактэќа усзымды-рызаргы, уеизгы уздырит, ушыздырыз, ари уара шуакэыз агэра сзымгакэашэа сынхан, аха шыта уздыруеит: уара Анзор уоуп!

– Уаангылишь, уаангыл... Саргы цыара уз-бахьюшэа сыќоуп...

– Цыара акэзам, акырцыара, акырынтэ... Уа Аполлон Мириан ица, хара директорс дхаман. Уаргы хара хќны ацара умцоз?!

– Аа, усгэалашэеит, усгэалашэеит! – ихэеит Анзор. – Зны скагэангы аќэада сфуххьан...

Арт ажэакэа, иќышэ дынтасызшэа, даа-дырблаќеит Разан.

– Иугэалашэома? – дцааит Анзор.

Разан даахэыц-хэыцит, еимахэах ифы акы иаакит. Дахыдырыз деигэыргыашэа дахьяа-гылаз, деишьхныцсыла дызгарыз азцаара афааирхеит.

– Исгэалашэом, – ихэеит Разан.

– Сара иугэаласмыршэо... Шэара ишэгы-лашьоузеи, Гоча, Како?! Аоны ионоу зегы ааонхаршэшоит. Ари уажэы, смыргэаккэа, рхы-мышќэа ахыќоу сирбоит. Ус ами... Ухьз схамышти...

– Разан, – ихэеит Разан.

– Разан, Разан... Козиол ты абхазски! – ихэеит Анзор дааикэашэан. – Хара рацэак-гы аамта хамазам... Ахы! Ацара!..

– Ахыгы сывам, ацарагы, – ихэеит Разан иеаартынчшэа, еаартынчшыа ыќазар араќа.

– Ахыгы умоуп, ацарагы. Уи хара иаадыр-уеит. Уаалаган, цќа уаахэыцны, иаха иузеи-ѓу алх: ахы ацареи хэуцоит иаацэырганы, харгы умрыгэаккэа, хандэылибахэаны хцо-ит. Уажэазы.

– Цацха зфэоу акгы хзыоагылам, шэеимдала. Ижэбо шэара ишэтэуп, – ихэеит Разан шыта иаха иеаартынчны. Уи иеиликаа-уан, Анзоргы асќак иеанирда, изымдыруз азэ иеипш ихы мџациги даналага, иаацэдыр-хэанза идэылтраны ишыќамыз. Афильм акадрќэа реипш уи иацхья иааиќеит акырза

зхыцуаз хтысќэак, дшааиуаз дааннакылеит урт руагы. Уи Анзор Сикэа ица Мыза азы да-наиршыуаз акэын. Азгы здук ауакэхыз, Кы-рзышыха табарц рацэак агмызт, аха ианта-дырчы, утазсартэ иќалеит, даргы неины уи реынтарыцсеит. Цэѓамзар бзиа ќаитдоз-ма усќан Анзор, Мыза дааизкашэан, дзаа-ирќэрыло, деицазааирќэрыло, дихэаеырц далагеит. Аказы игэаѓ иман, уи закэыз иаргы игэалашэомызт уажэы, уизцаар, даеазэгы. Игэаѓ имазамкэа, мышгашаќэ иќаитцаргы илшон Анзор уи афыза.

– Иазырха, Анзор, иазырха! – игэалашэоит, ибжыы наиргеит усќан Разан.

Анзор иахагы даапкит: дихэаеыцэќьарц итахызшэа, уажэы-уажэы Мыза ихы заа-ирќэрылон, Мызагы уаха ихы даазамы-хэазакэа, дхиатэааза, ацатхалеира дафын.

Разан дџыцпан, ашырхэа азы иена-лаижыит. Мыза дызхэаеуаз дааимихын, иара ишыќаитдоз еипш, иара ихаќа ихэаера дналагеит. Анзор азныказ иеирѓэѓашэа иуит, иеимтарашэа дафын, аха акырынтэ ишыапќэа ааитцааны ихы ларханы азы да-нынтаихэае, ацсра далагеит. «Уаиме-ее, уаиме-ее!» – ихэон уи азы ихы аацирхэха-цыцхьяза.

– Уилгеит, уара, уилга, иазырха! – хэа рыб-жыы ааиќэдыргеит аќэарахынтэ.

Анзор деиќэатэаханы аќэара иенана-ќэижь, акраамта ихы дызџахомызт, уажэы-уажэ деицэќысуан.

– Ус адыруеит, – ихэеит Разан.

Анзор ицсы анаавига, сара иусыр-бап ихэан, Разан днаиќэмаќарны, аоныќа ифынеихеит. Иирбоз закэыз издыруамызт, аха ееек шыќаимтцашаз аќара идыруан. Иа-гыќаитцеит уи амееи имееира: иршэахьаз шыоук ааирѓэыбзыгын, адиректор дипамыз, хайдгылар хзеиѓхэп рхэоу, Анзор иаидгы-ланы Разан дидырпќарц амџа изыркиит. Иар-на лќьацтаќны уназаанза акэын. Ианихьза, Анзор дшаагэеицаз еипштэќьа, даанацшы-аапшын икэашха ишытаз цэџанк аагэеицеит. Уи дазааигэахашэа даагылеит. Анзор дшааиуаз, ишытахьќа игылаз имч иоуу, ишилшоздыкшарц ифеааихеит дызлакшашаз акы авакшэа икыз-

шәагы ибеит. Разан ахышәтхәа днышьта-сын, икәашха ишьтаз ацәван аашьтцааит, уахагь даеакы даазымхәыцзакәа, иркалан Анзор иахь афынаирхеит. Уи акәхеит, ацәван Анзор ихагәта илаахан, зыбга пыртәаз амаҗ еипш дцәтцәтуа даашьтахеит, ицны иааиуаз, зәыпхьак-еыпхьакуа ишьтахьҗа игылаз ачкәынцәагы еибарыфны рфынархеит. Дарбанзаалак даазыхьз аз икәаҗәа илақәпцәарц иҗахны, дрышьталаны акыр днаскьеит, аха дзырхьымзеит: ршьамхкәа рейддыргахьан. Анзор дахышьтаз ахәхәара дафын, деикәа-гьежьюан.

Разан дааганы азал агәтәцәҗа даадыргы-леит. Уи наҗ-ааҗ иааивагылеит завтоматкәа харшаланы изкыз фыҗа: азәы убас дхара-кын, атуан датцакысырызшәа ибеит. Уи иавтомат ауп Разан игәы иаатцагәгәаз.

– Уавтомат наҗ унах, сгәы кылуҗәарц егы-гым, – ихәеит Разан.

– Иагькылнажәоит... снатцхар! – җааитит ахаккала.

– Фыҗагы шәабатаху... Сара хык сыз-хоит...

– Урҗганы ушьтастоит, иааихаки! – ихәеит ахаккала.

Разан ибеит уи ижәны дшыҗаз. Дахыгыз-лаз маҗк аҗарагы даазаза-мазон. «Сгәы кылжәаны сагышьтеитцара дыҗоуп абнауа-фы! – игәы даатцаәажәеит Разан. Арҗ ауафы ибызшәа рахауашәа егыуашәа рацәажәара салагеит, хыдарак дысмырҗатондаз...»

Рымаҗәақәа реизыхәхәара иафыз чамаданқәак рыманы ишындәылтыз гәеитеит Разан, аха ажәакгы имхәеит. Иихәаран иҗахыз имхәазгы дақәызшьуаз ауаа рҗны! Аҗахацәа реипш дгылазар шеигьыз ибон, Анзор акы наиасхәақәандаз хәы дшыҗаз-гы. Уи хьу цароу акы ицшаауан, рышьта-ларта дахыныфналаз ашьацхәа дакызшәа дыфнахеит.

Разан ихы иқәыжьны завтоматкәа игәытцакны изкыз ауаа раҗхәа дгылан. Ихы иҗагыежьюаз хәыцра цәыршәагақәак ишьапы дықәырҗар хәа дшәеит, аха иеааиргәгәан, иеаариашәа даагылеит. Игәытцәҗа иад-кылаз автомат ахы дааилнашьааит, унах хәа

наиеихәарц иҗахеит цәҗала идхалаз, аха уи иалтшәахашаз издыруамызт: дааикәашәаны иабҗар днацхар ауан.

Дзитәххаз издыруам, Анзор, арахь ихы аафнеикыр иҗахеит, аха Анзор дыццакуа-мызт: уи аимдара дшафьц дафын уахь. Хьгы ыҗамызт, царагы!

Анзор арахь иаафналареи ахаккала иаа-гарыгаҗареи еикәшәеит. Разан игәы аакыл-нацәатцәҗазшәа ибеит автомат ахы.

– Анцәа дсыманы сухәоит, абри сиумыр-шьын! – ихәеит Разан, Анзор ихы наикәи-кын.

– Уи уимшьыргы, сара усшьуеит! – ихәеит Анзор иблақәа кылцаны.

– Ишца, Анзор, ура зегы ухаштма?! Уареи сареи зны атцарагы еицахамтоз...

– Сара зегы сгәалашәоит! – ихәеит Анзор дааикәашәазаны.

– Иугәаламшәо уааннамкылазои маҗк?

– Иихәо уахауоу, ура! – ахаккала днаитца-шит Анзор. – Исгәалашәо иснамырҗатцара иҗоузеи сара иахьа! Сара зегы сгәалашәоит. Иахьеипш исгәалашәоит... – ихәан, иеаа-никылеит дышнеиуаз. Уи игәалашәақәоз ры-лацәажәаха имамызт араҗа.

Разан даеакгы ихәақәарц иҗахын, аха иеааникылеит: иухәо захауаз хәа уаф иапхьа дгыламызт.

– Ахы! Ацара! Ма инаугәыдцаны усшьуеит снапала! – Анзор дааскьан, итапанча Разан ихәда инытцаикит.

– Исымам сымам, сахушьаауазаргы, – ихәеит Разан иеыртынчны.

Иҗаитцара изымдыруа даанхеит Анзор.

– Тата дабаҗоу? – дцааит уи иаалырҗаны.

Разан уи ааҗьеишьеит. «Тата иаха ара дыҗан» ихәахыр! Иара уатцәҗа агәра игеит иаразнак, иара уатцәҗа инапала дышь-ны днышьтеитдон.

– Тата дарбан? – иеааиргазеит Разан.

– Тата дугәалашәахуам! Ешыратәи Тата?!

– Аа, – ихәеит Разан, иахагы иеаар-газашәа.

– Дугәалашәеит. Дахыҗоугы удыруазар акәхап.

Иалыздыраауазеи! Тата лакәым, сҗаацәа ахьыҗоугы сыздыруам.

– Уцкэынцэа ахьыкоугы уздыруам. Ус акэу?.. Уаангыл, уаангыл, исыздыруам егыуам хэа иухэо сара ихасцазом. Сара уара иухэо изакаразаалак акгы хасцазом. Уара ибзиазаны иудыруеит уцкэынцэа ахьыкоугы, Тата дахьыкоугы. Дабакалари уи, Ешыра дыказар акэхап. Хара лассы уа хкалоит. Уара уацхьаггы дсыцшаауеит сара уи. Усалам лыстап. Уара ускан уахьыкало умдыруеит?

– Хазшаз хэхьнеиго цыра, – ихэеит Разан.

– Хазшаз цыханымка ухы ирхахьеит. Уа уагыкалоит уара уажэыцэка!.. Амцхэгы хидхалацэеит. Инаигэыдышэцда иара абрака, азал агэца! – адца каитцеит Анзор. – Андэылцха хашэц...

Разан адунеиакны зегь ааизеипшхеит иаразнак. Уажэраанза игэы акы ицнарцсауазтгы, уажэы изакаразаалак акы агэхьаа икзамкэа, аказаарагы акамзаарагы изеипшшэа даагылеит. Дыршыуеит! Дыршыааит. Ифны дшыфнагылоу, абарт атызкэа шихылацшуа. Днышэтарцааит деитцыхэхэа. Алажэ еипшгы адашма дныкэрыжьяаит. Дзырееиуа шыоук калап. Иара зегьы изеипшуп уажэы. Иаацьеишыеит абас дахьыкалаз – зегьы изеипшны, шэа-зызарак импынгы икамкэа.

Ашэ акны инеихьаз Анзор ишэхэа даакэгыжыит.

– Шэеаанышэкыл! Азал агэцаны иатахым. Алоцы акны днаганы... Инаигэыдышэцда! Амала, хара хшындэылцлак. Шэыбгаго ара шэыфнамхан!

Разан дрыманы алоцы ахь иниасит. Уахьынтэи, аценцыыр ункылыцшны, нахьы ахэы анаара унафеацшуан, аха уажэы ижэпахахараза алашыцара афеажын. Ибла иаахгылаз чынлатэи асахьоуп: ихааза амра афеацхон уи анаара, ацстазаара угэанарцхон, уи уафэыганы афада цыра унанагон. Улацш наскьон аифахаакэа рахь, ашэхьа харацкэа рахь...

Дцеит шихэоз Анзор арахь деитаафнахьхит. Уи итапанча тцааны ишикыц икын.

– Шэаангыл, шэаамыццакын! – ихэеит уи.

– Дахшэзом уажэтэи ала. Ари хара уацэазгы дахтахуп... Хачкэынцэа тахеит уака, шыоукгы ткэаны иргеит. Аитныцсахларакэа

хакэшэар калап. Ацсэа еитнахацсахлап, абзацэа еитнахацсахлап... Уара уанза уцсытаны уаанхаргы, аитныцсахлараан, ацсэа урытнахацсахлоит: ушыны унарахтар, аифахьсракэа раан дтахеит хэа урыманы ицап. Снапала усшыуеит инаугэыдцаны, абри стапанчала!.. Ухы ндэылурхэхэо аабар, уигы хазымцшыкэа, егыгы хазымцшыкэа, ушыны ушэ унылахажьуеит. Иумахаи?!

Уахьгылоу уеитамцын, хара цака хлалбаанза!..

Абригы ихэеит, ишэхэа даакэгыжыны ашэахь ифэинеихеит Анзор. Иласны уи инаишэталейт ахаккалеи уи ифызеи.

Адырхаены, ашамтаз, Адамыр цаса дызлааз амашынала даакылсын, цасатэи ифызцэа равтоматкэа ифыцтракны, иара иикыз автоматгы сабик иеипш игэыдыргэцэала, Дадынгы Ардагы, уи лахэшыагы аашытыхны, Гэмыста ацха шыказ рхы рханы рфэнархеит. Амашына уаанзагы шыоуки акэдыртэахьан, ианынарылацш, издыруада иаадыруа азэыр дыказар хэа, Разан лацшыла зегьы днархьсит, аха иидыруаз хэа уаф димбеит. Урт зегьы гэытка-цсыткаха еилатэан. Ацэажэара азэгьы итахымызт. Зегь рееикэырцсны иштэаз аниба, акы ихэакэарц итахызар каларын, аха, Адамыргы ифэ ааихимхит. Уи еиликаауазар каларын, цаса ианааз ааста, зегьы шшэартахахьаз арака. Ацхакны инеиаанзагы изныз амфа инанблаала иргарашэа игэы иааинацеит Разан. Уи иара игэы иаатагыжыыз хьаан азэгьы иеимхэеит, иимырдырит.

– Анцэа ицышыоуп, ацха хакэсит, шыта егыхахьуам! – ихэеит Адамыр, инаскьахьаны, ишытахька даахьацшын.

Уи ифеацхьа итэаз, жэафка шыкэса зхыцуаз атыцха, илахаз ажэакэа даадыргэыргьацэан, дахьтэаз акьыжыхэа ацэыуара длалагеит. Уи ргэы аарцшааит зегьы – хэсагы хакэагы.

– Не плачь, девчонка, не плачь! – ихэеит ацыхэахьшэа зычкыдкыланы итэаз аурыс солдат.

– Беаартынч, атыцха, шыта акгы хэхьуам, бзыцэшэо акгы ыкам, хааит, – ихэеит уи иварафе итэаз ацсыуа хакэагы.

1992–1993 шш. айбашьраҕы аҕсуа жәлар риааира амҕа хадақәа иреиуан: хшыҕлагы җарадырралагы зылапшхәаа тбааз, иара убас гәйкҗсыкала зыдгыли зыжәлари рзы аҕсыгәаҕра зылшоз Аҗхәагыла дахьрымаз, ан лыхшара лыкәаҕта ишаагыло еиҗш, игәра згаз ижәлар еилшәарада иахәаивагылаз.

Жәлар раҗхәагыла Нҗәадырра ианашьоуп шырхәо еиҗш, ар рҗыза усқан аус хәйҗгы адугы илаҗш иҗеикит. Аҗсны ахәынҗқарра аус хада Аҗсадгыл ахьчара шакәызгы, егырт ахәынҗқарра аҗсы злаҗаз аганқәа ишрызхәаҗштәыз, ахәынҗқарра агәеисырта, ажәлар жәларны иҗазҗоз руснаҗзатәкәа ирҗызарҗ ахәара җаитҗон, ианаҗахызгы дҗаны иҗәиргылон, уи ауп ахәынҗқарра амчра азҗо, адунеи ажәларқәа рҗаҗхәагы Хаҗсадгыл ахьчара хшазхиоу, хашхәынҗқарра назоу днардыруеит хәа иҗхәазаны.

Убас, Аҗсны Ахада илаҗшхәаа иҗеикыз аусқәа иреиуан 1993 ш. айбашьра анҗоз Нхыҗ-Кавказ хашьҗәа рҗы иҗыжыыз ажурнал «Амҗабз» аҗыжымта чыда. Айбашьра аматериалқәа рыла иеибыҗоу ари ажурнал шеибгоу абра иагәылаҗҗоит. Уи еиқәхеит аредаҗция архив аҗны.

РУШЬБЕИ СМЫР АДСНЫ

Акырынтә абас уара ахтың уагахьейт,
Акырынтә акыр уара абас урбылхьейт.
Аха укәа интаччахуан етдәак мцаха.
Уеиха, сызкәыхшаша! Аңсны, абааңсы, уеиха!
Избоит җаңхьа хашьхақәа ңшуп еикәашәы,
Аштақәа, агарақәа иршәыртдахт ашәы,
Аха Абаҗаа дөеҗәләхт абар деилыхха,
Уеиха уара, сгәыҗра! Аңсны, абааңсы, уеиха!
Цьоук ахәрақәа уныртдоит, хара ахәрашәа ххәоит
Ханацәа гәакуа гәыңхәыхшла уркәабоит,
Хааугәйдкыл Хаңсадгьыл, дырөгег хәиқәырха!
Сшьауардын кара, уеиха абааңсы, уеиха!
Ацәкьара зызкыду ихәа кашәазом.
Ацәкәыртп ихытыз кәарағла иузкзом,
Нхыти-аахыҗааи узгылт еикәағга,
Уеиха уара сыпқа – сгәадурә! Уеиха!
Имиц ахшарагьы арцәаа дыргоит,
«Шәхы зкәышәтдо Хаңсадгьыл шәа шәнаәсгьы
ихәхьчоит!»

Абар акгьы хәгым, дахгәыхуейт аға.
Уеиха сызкәырбану! Аңсны, абааңсы, уеиха!

ПЛАТОН БЕБИА ААМҗА ХБАНҗА

О, аамҗа убас ихәнҗоуп.
Аҗааршә хгәаҗақәа ирҗоуп.
Амрагь иацы еипш илашом...
Шар – ихәлом, ихәлар – ишом.
Ахысбжькәа улымхақәа агоит.
Ақәыңшзақәа шьны иааргоит,
Ан амыткәма лгәы азкәжом...
Шар – ихәлом, ихәлар – ишом.
Хаңсадгьыл ахәхәара иәфуп.
Хара Анцәа ду хәизыңшуп,
Аха хәидикылом, хәишом...
Шар – ихәлом, ихәлар – ишом.

ВИТАЛИ АМАРШЬАН БЕСЛАН

...Акалшәа икамзи узхәшәа.
Уөызцәа рзыхәа уңсы удиуан...
Ибзиан издыруейт уҗахәшәа, –
Ихьаҗуаз уакәзамызт, с-Беслан!
Хәумырҗхәшәейт, уҗамхейт хьзыда.
Ушгьычуаз уакәкны урымшьит.
Хәанымхарц ңсадгьылда, өныда.
Ахатца гьейфратәкьа ааурҗшит...
Мап ацәукит адунеи лашара,
Ужәлар гәакьа еикәурхарц!
Иагьазымхои убри амацара,
Узбахә ңымҗәо иаххәаларц!..

Хәтыр зкәу хәңхәәцәа хәыңкәа! Ишыжәбо
еипш, шәарей хәрей хәиңыларакәа еипдыркьейт –
ихәбжьагылейт айбашьра шьаартдәыра. Шәнапы
зҗажәөыз җыңхтәи аномеркәагьы, зегь җыжьны,
ихәзшәымҗазейт – хәхьырмагьзейт, август 14 азы
рҗанккәеи рбзарбзанкәеи раңхьа иргыланы Аңсны
иақәлейт адемократ хәа зхы зыңхьазоз Шевардназе
иматцуаркәа, аңсуаа рхәуа, рыөңкәа былуа, аңсуара
зегьы аныхуа, Аңсны иахысырц ргәы иҗан. Хредак-
циакәа иларыөналан, ирыздәылгоз зегь дәылганы ир-
гейт, ирыздәылмгоз – икәафәаны ишьҗартцейт, хдоку-
менткәа, хкьаадкәа, хматериалкәа, хәрхивкәа зегьы
былны, иңцышәыртәейт. Ус рзыруит аңсуа культуратә
хәышҗаарақәа зегьы. Очамчыра араион иатцанакуа
аңсуа қыҗақәа (иахьзыназәз) рфәынтә ауаа ыкәыр-
цейт, рыөңкәа дырхәит, ирблит. Ус кәрцейт Гагра
ақалакьы уи акәша-мыкәша икәз ақыҗақәеи рфәгы.
Ашахтиорцәа рықалакь Ткәарчал, иҗахкааны илатәан,
амлашьра иадыргарц иәфуп, уигьы азмырхакәа, иаа-
ипмыркьязакәа иалахысуейт бзарбзанла, хәирплан-
ла. Уантә зыңсы згарц ахәирплан иҗаланы Гәдоуҗака
иаауаз ахәыңкәеи анацәеи, Гәылрыңшь араион иатца-
накуа Лаҗа ақыҗа ианахыңпрауаз, аракета ргәыдцаны
ирблит. Хыкәкыс ишьҗырхит излауала еихә ирацәаны
аңсуаа рныртдәара, излауала еихә ирацәаны аңхастә
ақатцара.

Урт абҗар шьҗыхны иахьа ихәкәлаз, аңсуа газетк,
аңсуа журналк, аңсуа шәкәык җымҗуа икәзарц зҗаху
роуп, аңсышәала хәңхьалар, аңсышәала хәөллар, аң-
сышәала хцәажәалар зҗахым роуп, аңсуара атәы зхәо
акгьы нымхарц зҗаху роуп. Хәөны иаины итәахьаз,
хчөиңыка агьама збахьаз, хәишьцәоуп хәа хәзхәа-
лоз роуп иахьа абҗар шьҗыхны иахәагылаз, хәычы-
ду хәа азәгы деилымхзакәа, аңсуаа рныртдәара
иәфуп, аңсуара ашьаҗа ыҗжәаны, уаха зынза гьацара

ҖАҢХҮАҘЦАА ШӘЯХЬ

амоуа иҗахцап хәа иәфуп, аҗсуаа рҗоурых, ркультура, рдоухатә беиара атәы зхәо зеггы амца рыцрацаны избылуа... Ижәдыруаз, абри ауп изахьзу афашизм.

Афашизм азбахә хара хәбиҗара ианрахаз Аҗынцәтәылатә еибашьра дузза (1941–1945) ашықәсқәа раан ауп, анемец мпыҗахалаҗцәа Асовет Еидгыла – усқан зеггы хзеиҗш җсадгыл хәа хазхәаҗшуаз атәыла ианақәлаз аамҗазоуп. Аха усқан ақәылаҗцәа Аҗснынза иаармышьтит, хашьхәкәа рҗеи шыҗказ, рыбҗа җырцәан, ихьатны ацара иалагеит. Нас ртыҗра иҗаркәакәеит анемец фашистцәа. Уи аибашьраан афырхатареи агәымшәареи аадырҗшит аҗсуа жәлар рҗеицәагы.

Уажәы хәатраҗе итәаз ақыртцәа, агырцәа, ашәанцәа, рҗааибыҗтаны Аҗсны иақәлеит, рсабрадақәа рҗеиҗны, рфашисттә хәҗе иашаҗцәкәа аартны, суафуп хәа зхы зыҗхьазо изымгәаҗуа җаҗо Аҗсны абжак иалоуп. Урт агыгшәыгқәа амш еиқәатәақәа ззааргаз аҗсуаа рымацара ракәзам, амш еиқәатәақәа рзааргеит дара рыжәларгы. Ирзеилкаауазар, ақыртуа жәларгы ахьымзг ддыргеит, лассаамҗа ирхымҗуа афҗы цәҗа рхырҗеит, адамыҗа рнырҗеит.

Ирхәоит, афашизм – гыгшәыгроуп хәа. Аха абна илоу агыгшәыгқәа рааста еицәоуп зуаҗреи зыламыси зцәызыз ауаа. Урт уаауп ухәаргы гәнахароуп, ргәы иалсыр ауеит егырт, ауаа иашаҗцәкәа, зуаҗреи зыламыси, аблаҗыц еиҗш, ирыхьзызааны изыхьҗо, закәанк еиҗш иҗхьазаны ирықәныкәо. Иа-

гмаҗыҗзам арт, ауаа иашаҗцәкәа, аҗстазаара шьагәытс иамоуггы дара роуп, хдунеи дуггы цәатәы шьаҗканы иаҗагылоу дара роуп. Арт ыҗамызтгы, аду-неи гәхыршәагахон, иҗахным тыҗхон. Ааи, иҗоуп ауаа қыақәа, иҗоуп Аиаша Ду. Ауаа қыақәа еидгы-ланы ианықәгылалак, Аиаша Ду аиааира амгарҗ җа-лазом.

Ижәбоит шәаргы, аҗсуаа рхала инымхәзеит – ирыдгылеит рашьцәа, ирывагылеит ауаа қыақәа. Иахьа-уаҗеи ауп ақәымзар, абҗа җцәаны илышьҗартҗоит амаҗаҗшь дуггы. Аиааира абираҗ лаша нахашәыршәыруеит Аҗсны зеггы, ахақәитра мра ашәахәақәа идырбоит анацәа рылабжышқәа. Уи хымҗада иҗалоит, уи агәра хҗоит хара, агәра жәга шәаргы.

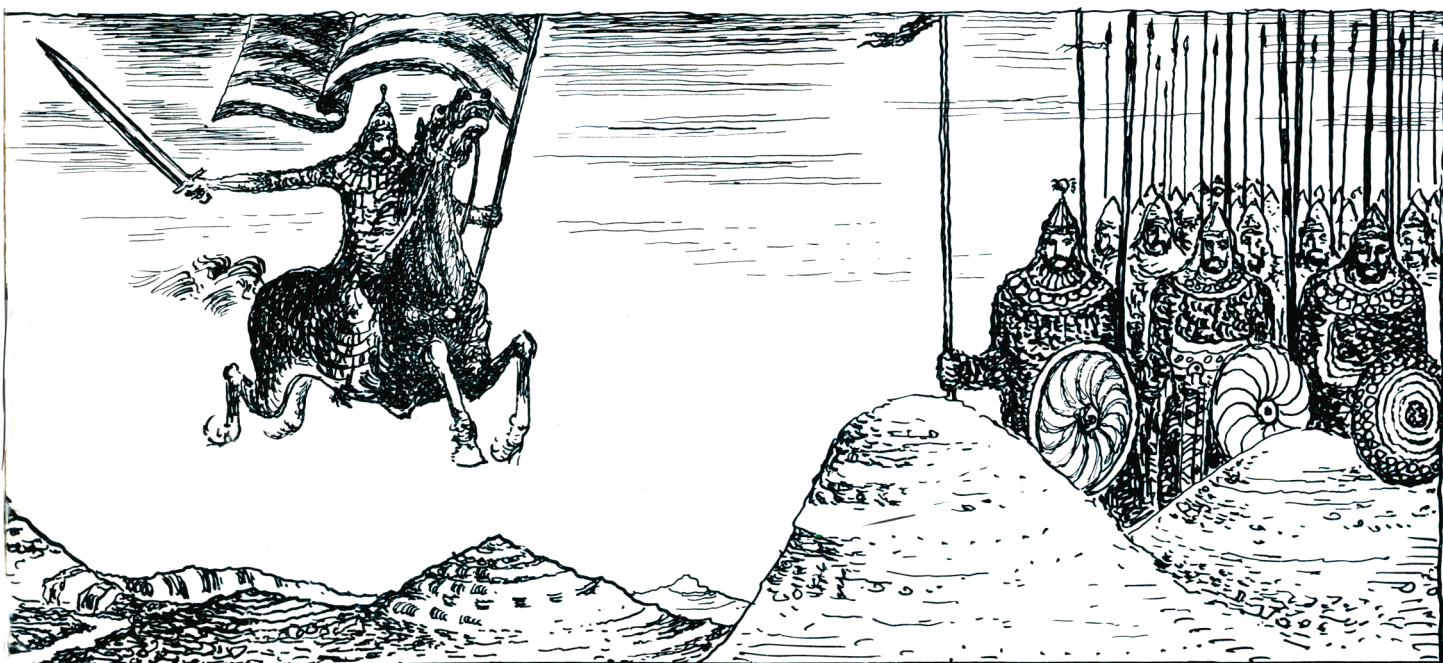
Избанзар, иахьатәи аамҗазы изалшазом агуманизми афашизми – ауаҗреи агыгшәыгреи реиҗагы-лараҗеи афашизм-гыгшәыгра аиааира агарҗ.

Избанзар иахьатәи аамҗазы жәларык зеггы атәра-ахәура иҗацаланы иузынкылазом, насгы ахақәитра агәама збахьоу ажәлар ахаангы атәра ианышәараны иҗазам. Ус анакәха, амш лаша мааирҗ җаказом.

Ижәдыруаз, иацы икаҗәаз ашьагы баша икамҗәазеит, иахьа икаҗәаз ашьагы баша икамҗәазеит, уаҗеи икаҗәараны иҗоу ашьагы баша икаҗәазом. Урт ашьақәа рыла ичаҗахоит Аҗсны ахақәитра, урт ашьақәа рыла ичаҗахоит «Амцабз» иахьатәи аҗхьаҗцәа шәҗеиҗш лаша.

Нас, ишәхашәмыршҗын шәаргы иахьа шәызлаҗшыз зеггы. Ари – җсра-зра зқәым җоурыхтә даҗьоуп, ашьаза-гәазеи алаҗырзи рыла иҗәызаргы, уи ахаршҗра җаказом.

Ажурнал «АМЦАБЗ» аредакция

ЛИОЛИА ТЭАНГЪХА

Аидаира

Мамзышьха, Мамзышьха,
Хбаагэара – хдоуха.
Дықәахтҕеит дпыххаа,
Уа уцака аға.
Аиааира, аиааира,
Ишьтышэх ха хбирак,
Ацсны цшза ахақәитра
Шәазықәца нак-аак.
Хашьцәа нхыцәа...
Аахыцәа – зегы,
Ацхақәа хышәцә,
Хаиниарцаз лассы.
Мамзышьха, Мамзышь
Хбаагэара – хдоуха,
Дықәахтҕеит дпыххаа,
Уа уцака аға.

Сара саб

Саб дыжәдыруаз, саб дфырхатцоуп,
Аибашьыга абцьар датцоуп,
Лбаа Ешыра деибашьуеит,
Ешар цхьака уи дцауеит.
Аға ихақәлаз уи дишьуеит.
Уеибашьла, саб, уеибашьла,
Зака дузшьуа аға дышьла.
Уи икәнагоуп, уи длоуп,
Хтып хахицеит, хафны рхәуп,
Харахә ишьит, хафны блуп!
Саб аға дицәшәазом,
Иеыцхьакны, афны дтәазом,
Уи ицсадгьыл ихьчауеит,
Хаға дтарханы даауеит,
Хаигәырғаны чара аауеит!
Уцала, саб, ешар цхьака,
Ухымта аға ивымкәаит!
Амала, саб, ухгы хьчала,
Са сшузыцшу ухамыштааит.

НАНА МАЛИА, фышықәса зхыцуа

ИННА АХАШГЪХА

Сымдалыжь

Лаҕа итархаз Царпица
Ирод-ица Ахашба илызкны.

Схьычпыцыр хәыч, схьычпыцыр хәыч,
Ажәван иалаз анцәахша.
Схьычпыцыр хәыч, схьычпыцыр хәыч,
Избан, быетцәахә зафдыршәа?
Изгәагыда быцсацбара,
Зхала зхызатцә згәы итәшәаз.
Игәазтада хацсапара,
Зышхам ала хгәатцга цтәаз.
Сымаалык хәыч быцсы цама.
Жәван етәаны илашаларц,
Ашьха рәашқәа ашәа рхәама,
Гарашәаны ибахаларц.
Илағырзышап ашьха зышқәа,
Ха хцынхәрас бырцацшьялап,
Схьычпыцыр хәыч арәаш трыскәа
Быччацшь рыцушәа хбалап.
Рымцәыжәоақәа ылапыбтәеит
Башьцәа хәычкәа згәы ташьу,
Гьашьа змамыз ахәра аныбтәеит,
Баб имзырха бышьта зну.
Ибхамшәалоз бангы дбыцуп,
Шәнапкәа еибаркны шәныкәала,
Баб ионаҕа агәырәа рәыцуп,
Са смаалык хәыч бымшала.
Ашхам цхауа хадгьыл икәлаз.
Бара бкынзатцәкәа иназеит.
Афыц ныкәацәа ба ибыкәлаз,
Агыгшәыг напкәа иргеит.
Схьычпыцыр хәыч, сыпшқа ныкәа,
Цсаатәтцас ажәван базцала,
Агәырәа иафаз баб ифныка,
Бцырны зны-зынла баала.

Цақәашь ақыта

УРТҒЫ АҔСЫНТАҒЫЛА РЫХЬЧОН

АҔсны ашәартә ианҕагыла, абҕьар шьтыхны игылаз абацәеи абдуцәеи инарывагылеит урт рҕацәеи рмаҕацәеи. Ашколқәра иатцанакуа аҕкәынцәа аибашьрахь иргазом, аха... абраҕа ишәзеитәххәоит ыҕыҕа аҕкәынцәа реибашьратә фырхатцара атәы. Урт шәара, «Амцабз» аҕхьащәа ишәықәлацәан.

Агәмаа Леон Руслан-иҕа. Диит 1976 ш. сентябр 18 рзы Аҕкәа. Ацара итцон Дәрыҕшьтәи абжьаратә школ 10-тәи акласс аҕы. Дҕахеит декабр 3 рзы, Ешыра. Руслан Агәмаа ихәыи хшара дреитцбын Леон. Уи Ахәычы хәа акәын ишишьтаз. Дагхәычын. Аха Аҕсадгьыл абзиабара ан – Гәымба-Агәмаа Аза лгәыхәҕыиш иацны Леон ицәа-ижьы ишалалахьаз мәашьахуа дҕагылеит ақәпаразы, ахатца еибага изымгәаҕыша гәаҕны. Аб зназы иҕкәын дыхәмарны ихәоз ҕыша дааихлафит, аха иблақәа данынырхыҕшыла, ицәы-ижьы даатзыеит. Ахәычы блақәа ракәмызт усқан Леон иаб Руслан дызхыҕшылоз. Ихьыҕштәылаз аблақәа рҕны еизган: аҕсадгьыл ахьаа, аҕа иахь ипеипеиуаз агәа, ахьыҕшымразы ақәпара азхьра. Абартқәа зегьы ахәычы иблақәа ирхубаалон, цәахышьа рымамкәаны.

– Ахәычы, ара акәзам уара иахьуҕыпу. Уан лахь уца! – Ешыратәи ахырғәғәартәкәа рҕны инеиз Леон днаикәцәҕеит, фырхатцарыла еибашьуаз, 60 шықәса иртысхьоу иаб иашьа Виктор Агәмаа.

Аихабы ажәа имакра зцәаҕамыз, ус иаазамыз Леон хәычы дгьежьит ихы имагәыхьха. Аха саатқәак рнафс избеит ихы шымҕаҕигаша.

– Сшәыхәоит, санышәцарц ашәҕәы, сара исхыцүеит 18 шықәса! – абас аштаб дныҕналеит 16 шықәсагы цқәа изхымтыцыз Ахәычы.

Ааи, хьыз чыдас Ахәычы хәа шихьзыз даанхеит Ешыратәи ахырғәғәартәҕы Леон.

Леон-хәычы аибашьраҕы изхәуан ессаат, есминуҕ. Уи изхашьа ҕышьахәыс иркуан иҕаацәаҕы.

– Леон аҕабиаҕы иҕазаара аамҕа хымз ирылагзан ижәахырқәа тбаахеит, ибжьыгы аеаҕсахит,

дхатцахеит, – дхәцәажәон Руслан Агәмаа. – Хәыцдас акәымкәа, хатцдас дхәыцуа далагеит... Сара асахьаркыратә литератураҕы саҕхьахьеит акәымзар, сылала исымбацызт, абас аамҕа кьаҕла ахәычы изхәуа.

Ааи, аамҕа кьаҕла Леон изхәуан, дхатцахон. Ихәыцрашықәсқәа хәыцратдас ихигартә аамҕа инамҕеит. Ихәыцрашықәсқәа днарымпытцкәкәаны, аибашьра амҕәыжәақәа днарытцакны, даеа дунеик ашҕа дахцәагеит.

Берхамов Валери Мусаби-иҕа, диит 1977 ш. апрель 21 рзы Баксан ақалақь аҕны (Кабарда).

Апрель 21 рзы Валери ихыцүан 16 шықәса, аха араҕа имшира ааиаанза дҕахеит. Аҕкәа ахақәиттәразы ажәыларан. Ицстазаара далцаанза уи иҕызцәа азәгы издыруамызт 10-тәи акласс аҕы ацара шитцоз.

Валери цшра-сахьала аҕкәын наза диеипшын. Уи даара бзиа ибон ашәахәара. Ажәылара мышқәак шагыз Валери агитара ашәа ацхәо данаатәах, уи иҕыза, ачечен цкәын Весқан Гешев иҕыза иашәақәа амагнитофон ианиццо далагеит. «Аибашьра еилгар, сасра санизнеиуа, иашәақәа таҕны изназгарц сҕахын», – ихәеит Весқан, илахь еикәцәны.

Март 16-17 рзы Гәымста нырцә аибашьра гәҕәа тартцеит х-Аҕсны ахьащәа. 13 саат аиҕахьсра мәаҕыргон Валери дызлаз агәып. Ахқәа анивыҕкьыозгы Валери игәы мытрыскәа, иҕызцәа ргәы ашьтыхразы ибжьы нытцакны иаацәыригеит Кабардаа рфырхатцаратә ашәак. Уи ашәа ицырхәон иҕызцәа аибашьцәаҕы. Абас ашәа шырхәоз ауп ҕаҕхьа жәыларә ишцазгы.

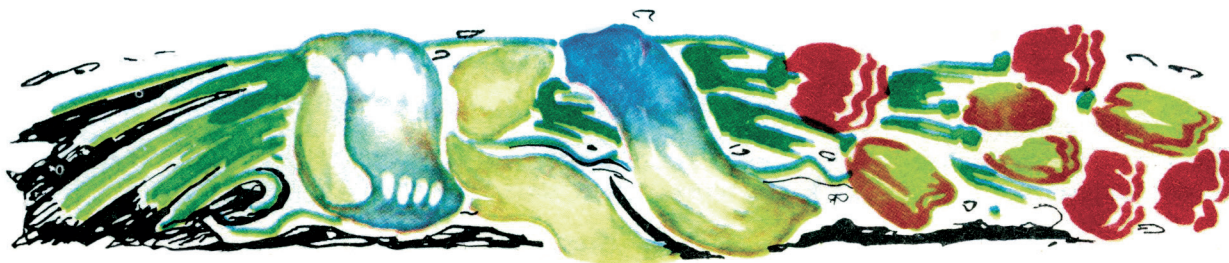
«Валери дҕахеит фырхатцарыла, иҕызцәа аибашьцәа хшихьчоз», – нацицон Весқан.

Валери Берхамов дҕахеит дышхәычыз, аха ифырхатцара ахаан хажәлар ргәаҕы хаштра ақәзам.

Шәара, аҕхьащәа хәыцқәа, шәҕеипш лашазарц азоуп 15 шықәса зхыцүаз Валери Аҕсны ихы зақәитцаз.

Абҕьар шьтыхны, Аҕсны ахьчаразы игылаз ашколхәыцқәа ыҕыҕа затәык роуп хара араҕа иахарбаз, аха урт итгәы ыҕоуп. Агәымшәара аарпшуа, аҕа хәымга иҕагыланы, иахьаҕы аибашьра иаҕуп урт – иҕахаз рҕызцәа рызгы, дара рхазгы.

**Екатерина БЕБИА-ПҔХА,
маи мза 1993 ш.**

АЖАРМАЦАРАКЭЕИ АЖАРДДИКЭЕИ

Ижэдыруама шэара ашэа-хэарафэ ацсаатэкэа зеггы ирацызго акармацаракэа рыхыз ахынтэаауа, насггы уи шыкалаз?.. Ишэымдыруазар, сара ишэасхэоит: слакэ зызку урт акармацаракэа роуп. Уи хшыфортцара мацкгы алоуп, шэарггы ишэыхэар калоит мышкы зны.

Ацаракэеи агыгшэыгкэеи зегь реицш, акармацаракэагы Анцэа ишаны адунеи ианыкэитцоз, ирицеит рхатэы бахча, рыцсадггыл. Уи цынац тэылак еицш, ицшзаза, нападкыланы ирбон, иахылапшуан. Шэтыла италаханы иказ абахча уахггы-еынггы ицыфуан акармацаракэа рашэахэабжь. Арака инхон дара еимакык рымазамкэаны, ираазон рхэыцкэа, иддыртдон апрышья, ашэахккэа. Ус икан урт лассаамта.

Аха ченак зны адунеи аахэит дара рзы – уагеимшхара дук рзыкалеит, ахаан икамлацыз ак калеит...

Ашыжь ианаацш, агыгья-агэгэа рыхга, акармацаракэа рбахча иаатцалеит атанккэа, цынац тэыла ашэцкэа зегь шыако, агэызгэызхэа ихысуаз абзарбзанкэа ицкья-шэкья икэыртдон акармацаракэа рынхарта тыпкэа, ршыапкэа ирыкэкьяны икахауан атла хоура дукэа, иханто ажэфан иалан ацысхэы.

– Икалазеи? Ишэыхы, мшэан?! – ицырны иаакылсит абагыр.

– Икалеи? Адунеи аахэыма?! – ичырчыруан ачынца хэычы.

– Икалазеи, мшэан?! – дара-дара еизцаауан акармацаракэагы.

Аха икалаз азэггы издыруамызт. Зеггы ирахауаз бжык акэын: «Кыр-кыр-кыр!» – акырбжыы иааихымсыгьзо акармацаракэа рбахча ицыфуан, адунеи зеггы иахыцэеит ухэаратэы игон акэраанкэа рыбжыы.

Хара имгакэа акэраанкэа чыдала акармацаракэа рзы имфацыргеит аизара ду. Атцлакэа рфэы хыхь икэтэан акэраанкэа рфэырбабаны, фырхатцара дук кызтаз цыоук реицш рхы цхыазаны, азэггы датэамбо, цакатэи амахэкэа рфэы икэтэан акармацаракэа. Акэраанкэа рхыхьза икэтэаз, мацк акара ахагацэа рыцшра змаз, ахы ыркэаткэато, цака илапшыын, абжыы фтнацеит.

– Кыр-кыр-кыр! Исхэо еилышэымкаауеи? Шэаазырфы, нас! Сара ишэасхэоит зеггы, шэазхэыц... Арака ицьяшыатэыз хэа акггы камлазеит, хара хкэылафцэазам. Абри абахча хара хадггыл икэгылоуп. Ус анакэха, ари абахчагы хара иахтэуп. Кыр-кыр-кыр! Исхэо еилышэымкаауеи? Хара хэфны хэкоуп...

Инеихэацшы-ааихэацшит акармацаракэа, ирхэара рыздыруам, ишырхэара рыздыруам, ргэыткыара иалымтцзац макьяна. Аха кармацыск иагэагыт.

– Арака акэраанкэа нхон хэа хмахацызт, – ахэеит өада ипшуа.

– Ишэмахац шака ыкоу жэдыруандаз! – иаатнаркье-ит акэраанкэа рдыза, аизара аазыртыз, ашытахь излеилкаа-хаз ала уи Напхыцэгьа акэын, агычрақэеи акэыларакэеи ирызказаз акэраанкэа еизганы, ацэгьюурақэа ирфыз еснагь.

– Кыр-кыр! Исхэо еи-лышэымкаауеи? – иналагахт Напхыцэгьа.

– Шэаазышьтда уажэы? Ишэтахузеи ха хкнытэ? – игахт уи акарматчыс гэымшэа абжыы.

– Иуцэажэашьюузеи уара?! Фэцэак указам ухаца, узтаарақэа фахрак иакароуп. Уа укынза схы ласмыркэыргы калон, аха исхэап усгыы: Хыш хааишьтит...

– Хыш дарбан? Икэраану-ма уигыы? – игахт абжыы.

– Икэраануп, икэраануп! Зегь хаипш, уигыы кыруеит, аха аматтура дүкэа абахьеит, адунеи зегыы иадыруеит. Ишпашэ-зымдыруеи шэара Хыш?! Уи еихабыс иалххит уажэы, аматтура ду ахтеит. Зегыы ихаипшымхарц азы шкэакэала иахшэит ахы, убри азын Хыш хэа хашьтоуп. Хадгьыл афы шэынхарц шэгэы итазар, шэаргыы хатыр акэышэцдала-роуп уи, хара ханцэа Хыш.

– Арака еилымкаарак ыказар калап, атоурых излахэо ала... – акы ахэарц иналагахт акарматчыс гэымшэа, аха Напхыцэгьа иауазма, абжыы өтнацеит:

– Изака тоурыхузеи узлацэажэо! Атоурых здыруа хара хауп, адунеи зыхьз ахыцэахью ацарауаа хамоуп. Урт рнапы ианахцар, шэтоурыхгыы еилкааны ишэархэап, шэыпсадгьыл ахыыкоугыы шэдырбап. Урт ирзымдыруа хэа акгыы ыказам. Шэбахца

Асаха
Дочиа
Гарчи

хадгьыл ишыкэгылаз хазхэаз-гыы дара роуп. Кыр-кыр-кыр! Ишэмахаи исхэаз? Хара тэым дгьылк хашьтазам, хара хэфны хакоуп...

– Зыфны икоу ус карцэзом...

– «Ус» закэи! – икырт Напхыцэгьа. – Ижэдыруаз, ари хадгьыл ауп! Уи азэгыы иха-зигом. Уара, ахамацагьашэа икоу, апровокациякэа урфуп. Аха убжьашья хара иаадыруеит. Еи, уара, Кыцэ лых! Уааишь аранза!

Ачынкэа гьазгьазуа атанк иаатыцны иааит Кыцэ лых. Уигыы акэраан-цскаряцэа рнапхгара иалан. Анкыа зны асахьатыхра аеазнакхьан, аха аказарафы, ишдыру еипш, бафхатэрада ахьз-апша узырхауам. Убри акнытэ акыцэа нышьтатаны, абцар шьтнахит, абцарла ахьз тнагарц. Аха макьаназы реихстагк азым-гацт, амч-алшара зегыы зызыкыз акэыларакэеи архэрақэеи ракэын. Уака акэын уи «аказара» ахьяанарпшуаз.

– Иуцахузеи? Узсыпхья-зеи? – итааит Кыцэ лых.

– Абри ахымацагьа карматчыс ишакэым ала иса-цэажэоит, апровокациякэа

ирфуп, хполитика иафэгылоит, иганы итактэуп, – ахэеит Напхыцэгьа.

Уи акэеит, арахэыц нахаршэны иргеит акарматчыс гэымшэа.

Иналагахт Напхыцэгьа алакта ырцэгьаны иагьуа, ицэхауа:

– Ижэдыруаз, иафэгыло зегыы – абахта шэтахарбаа-уеит, уи афы рыцхашьяра хаздырзом. Ихацынхарц зтаху – хзакэанкэа рыла шэынхалоит, хара азэгыы мап ицэахцэом. Хзакэанкэа – адунеиафэ зегь реиха адемократиара злоу закэанкэоуп, ххэатэы хазцо рзын зынзагыы ишэартазам...

Нас иналаган, акэраан жэла адунеи ишакэлоу, акультура ду шрымоу, ацивилизация ахыцхыртафэы дара шгылаз, иахьягыы дара зегь шырфьпшуа, зегь рааста ишкэышу ухэа, хырехэарала мацара акарматцарақэа рхы тнакьеит. Уи ацэажэара иазказан, абадакь асра атахьан, изларгэалашэоз ала «апрофессор» хэа ахыызгыы ахыртахьан зны.

– Ажэакала, иааркьяфны иухэозар, абас икалар ауп хадгьыл афы шэара шэын-хашья, – нацнатон ацэажэара

Напхыцэгъа. – Атцлакэа рфы хыхь хара ханхалойт, шэара – цақатэи амахэкэа рфы. Хыхьтэи ацқыара хара хыхылапшлойт, цақатэи ацқыара – шэара. Хадгьыл икэаашэрыхуа зегьы хара хыхэтэкаэгы рылоуп, абжеихарак хара хашка ихажэгалойт, шэара шэхэыцкэоуп хара хааста – шэыфарагы ссазар ауп. Кыр-кыр! Еилышэкаау исхээз? – ахы ларкэны иларылапшит цақатэи амахэкэа ирыкэтээз акарматцаракэа. – Насгы ихацынхарц зтаху – хбызшэа шэтцар ауп, «кыр-кыр» уи иугэамцхо иказам, ихатца бжыуп. Адунеи иакэлоу бызшэоуп хара хбызшэа, ишэатэашэымшьо иказам. Изцэыцэгъахо цыоук каларгы, ашколкэа шэзаахартып, «артцащэа дукэа хамоуп, арцага шэкэы бзиақэа хамоуп, ишэхартцап. Дгьылк акны хаицынхозар, бызшэак ала хцэажэалар ауп! Хаилибакааларц азын ус иахэтоуп...

Инеицаащы-ааицаащыуа цақатэи амахэкэа ирыкэтэоуп акарматцаракэа, ирбоит изыкэшээз: уагеимшхаратэкэа рзыкалоит, аха акгы рхэом макьана.

– Кыр-кыр-кыр! Ишэмахаи исхээз? Ишээеилымкааз хэа кыр ыкоума?.. Ишэгэамцхо хэа кыр ыкоума? – Алақта ырцэгъаны акарматцаракэа ирылапшуеит Напхыцэгъа. – Ышэымтуазар – еилышэкааит хэа исыпхэзоит. Ахы, нас, халагап анхара, дасу шэускэа жэдыруеит, напдшэыркы. Абри ала халгойт хаизарагы, – иаахнаркэшеит Напхыцэгъа ацэажэара.

Иара убри аухатэкэа хазы аизара мцапыргеит акарматцаракэагы. Икэгылан зцаара затэык: икататэузеи?

Цыоукы ирхэеит: хакэпар ауп, кэцарада ахақейтра азэгы имоузацт; даеа цыоукы

ирхэеит: ханышэар ауп, хара хзызказоу шэахэароуп, айбашышьа хаздырзом. Аймак-айцак калеит. Аха атыхэтэаны еиццакны акы иазкылсит: ақэцара иалагатэуп.

Убри ауа инаркны атынч нхара зыкамлеит акарматцаракэа рбахча хыхьтэи ахэтэфы.

‘Енак зны атла ду ахыцэқэан икэтээз акэраан-цшыхэ абжы аргеит: – Кыр-кыр-кыр! Ашэарта калеит! Ашэарта калеит! Кыр-кыр-кыр! Ахышьыцбақэа аауеит! Ахышьыцбақэа аауеит! Ашэарта к-а-а... – ажэа азынамыгзакэа хланцы италеит акэраан-цшыхэгы.

Акэраанкэа зегь халеит, иааихымсыгызакэа игон акырбжы. Иханто ахауа иалан атцысхэы, нас ашьшьыхэа цака илеини ишьталон, асы алеира иафуп ухэарын.

– Икалеи, мшэан, азын хынхэыма? – иазеилкаауамызт абагыр.

– Митэык калеит! Митэык калеит! – ичырчыруан ацынча хэычы.

– Хара хтэы иагеит! Хара хтэы иагеит! – игыргьон акарматцаракэа. – Амч иаиааиуаз мчык калеит.

Акарматцаракэагы хачэнамырха ақэцара иафын – уртгы рыхэтэ аларгалон Аиааира агарафы.

Убри амш инаркны акарматцаракэа рбахчафы акэраанкэа ркырбжы газом. Аха ақэылащэа рхаан акармара илатэаны ишэахэоз атцаракэа уажэы инырмыжьзацт рмаза тыцкэа – ижэбоит изеицшроу ашьцылара амч! – Уака акармара илатэаны ишэахэоит иахыагы. Убри азын ауп урт акарматцаракэа хэа хзыс изрыртэзгы.

1992 ш. август мза, Акэа

«...Амаша аиааира аџоит»

ЕСМА АИБА – Гагратәи абжъаратә школ №2 аџаџы: «Сыџ-сынтәыла, иуқәлеит аварварџәа, җәнак зны уџныҕа иноуџхъаз, аџхыраара анырџахыз аџхыраара зуџаз... Усҕы-усҕы уеиқәхар ауп, акҕы зхаразамкәаны иршьыз аџсуаа ршьа ауразын маџара акәзарҕы».

ГҰЫНДА ШАМБА – Гәдоуџатәи абжъаратә школ №7 аџаџы: «Агәымшәара аарџшны аџсуа жәлар аиџгылара рылзыршаз еилкаатәуп: хара иҕахьҕоит хәпсадҕыл».

РОМАН ХЫНҘӘБА – Гәдоуџатәи абжъаратә школ 4 аџаџы: «...Хара хәибашьџәа агәымшәарей афырхәџарей аарџшны, ахы иакәиџыртәит Аџсны мрәџашәаратәи ахәџа. Очамчыра араион аҕны еиқәкауп апартизантә гәыџкәа, уахҕы-җынҕы аҕа җынчра изымџо... Хара хәиааиуеит, аиаша аиааира аҕоит».

ЕКАТЕРИНА ТАТУЛИАН

Бзыџтәи абжъаратә школ №3 аџаџы: «Аџсны иакәлеит аџсымџкәкәа, рымџәыжәџа еиқәџәкәа рыла хамра рхәәеырџ иаџуп. Ашәәхәара иакәыџит аџарақәа, аччара иакәыџит ахәыџкәа. Ашәәхәабжы аччабжы рхәџыџан иҕахауа ахысбыжкәеи аткәаџбыжкәеи роуп. Аха Аџсны жәлар ыканатџы, хара хәдҕыл азәҕы иахәџом, аҕа џәҕаҕы дықәҕаны дкәхџоит. Иааиуеит убас еиџш аамџакы, зегҕы рџас, хамра џагыланы икажы, аџхара иалаҕоит. Ирдыруз аҕаџәҕы, ишьамхнышланы урџ рәаџхә Аџсны шымҕыло».

ВАРДУШ ДЕДЕРЧИАН – Цандрыџшьтәи абжъаратә школ №1 аџаџы: «...Сара агәра ганы сыкоуп, акыр агәакрақәа збахъоу аџсуа жәлар, аешъаратә республикақәа ирырџаз адгылара рхы иархәаны, ишырыхъҕо рхатәы зинқәеи ринтерескәеи. Сара гәрамгарак сымазам хәеиџш џсадҕыл џхәакатәи аџеиџш лашазы».

КРИСТИНА СУЛОВА – Пицундатәи абжъаратә школ №3 аџаџы: «Шака ибзиоузей ауаџы аешъа данивагылоу, ма аишьџәа раџәаны ианимоу. Шака ибзиоузей сара сыжәлар иахьрымоу бызшәалеи шәлеи ирзааигәоу аешъџәа раџәаҕны: Кабардааи, адыҕџәеи, аҗеченџәеи... Идуззаны иџабуп хәа расхәоит, арыџхара хәнақәшәа, ххала хәхьнырмыжыыз азы».

Агазет «Республика Абхазия»
№17-18 (1993 ш.) ркнытә.

Аџсуа иҕара

Ажәџан еилгам, илашьџоуп алақта,
Ақырџәа хәақхқан, иџон шытахьҕа,
Раџхә рәырбабан еихон џхәаҕа,
Аџсуаа рыхәрақәа, имҕаџыз џкәа,
Ғыџ иаадыртит, алақәа, алақәа!
Аџсуаа рыхәрақәа мжыжкит еиџа,
Ақәпароуп икоу, арџарџәа, шәеиха!
Ақырџуа дхәақхџоит, дкәхџоит
шытахьҕа,
Хәкәитрада, иааирада Аџсны лашазом,
Хәкәитрада, иааирада хәхәрақәа ҕазом.

Ақсана Лортқыҕанизе,
џхьынатәи абжъаратә школ аџаџы

Аџсны

Идуззоуп са сьдҕыл ахсаала,
Иҕәҕәоуп аџоурых уамаза.
Стәыла, уа угәалоуп са сгәала,
Стәыла, уразкоуп слахьынџа.

Саида Инаџшьба

РИЦА АНКӘАБҖХА

Аибашьра

Узықәшәзеи, о, хаҗсадгьыл!
Наҗнәтә аахыс аҗсуаа рыдгьыл,
Сгәы җыжәжәоит ашьа ахькартәо,
Атабиакәа ха хзы иахьтәартоу,
Аҗсуа җкәынцәеи хашьцәеи хадгьыл,
Хаҗыцла ирыхьчоит хаҗсадгьыл,
О, шака ашьа кәтәоузеи?
Лаҗырзыла укәабоузеи?
Август жәипҗь ихақәлеит қартаа,
Иртәым адгьыл ргарц инхартәаа,
Рееидыркылеит рыргьы, хҗара,
Х-Аҗсны шырмоуа баша.
Цыхәтәанынза ишхацу аиаша,
Хаҗа җымдыр кәимтҗои,
Мала иоуа җымшьои,
О, шака ашьа кәтәоузеи?
Лаҗырзыла укәабоузеи?!
Анцәа ду зегь идыруеит,
Уи аиаша ахьыкоу дгылоит,
Амшкәа цоит, аха есааира,
Хымҗада, иааигәоит аиааира.

ЛОРА ҖАНИАҖҖХА

Дгьылк ауп ихамоу...

Хара аҗсуаа дгьылк ауп ихамоу,
Ихаҗтәеишьаз дгьылпшьоуп Анцәа.
Ирахтҗом уи хамызхырц иашьтоу,
Ихақәлаз, згәы цқьам хаҗацәа,
Ахақәитра хҗеипшуп, хазықәпап,
Хәмеигзап, иахтәнахтәпап хаҗсы,
Иазууеи, уаналхәдаха унышәнап,
Аҗсыуак данықәнымха Аҗсны?..
Хаҗсадгьыл тагылоуп агәакра,
Ахәрақәа рацәоуп, иргьатәуп,
Шәнеила ахақәитра иазгәакуа,
Хаззықәҗо Аиааира гәтәуп.

Аҗкәа

Ахнықалақь Аҗкәа халалоит еиҗа,
Хҗирак шьтхьны инаххаргыла хара,
Аҗсуа арпарцәа имаҗымкәа иҗахеит,
Рхы зкәырцаз рыҗсадгьыл аҗы иаанхеит,
Ханцәахә дузза Арзынба хаҗхьа
дышгылоу,
Аиааирахь хдәықәлап ххы нарханы.

РУСТАМ МАРХОЛИА,
5-тәи акласс аҗаҗы

Кабардантәи асалам

Хәызцәа, хашьцәа, хахәшьцәа! Шәареи хә-
реи хәикәнагеит ақыртәуа шьажәыҗәцәа идыртцы-
сыз аибашьра. Аҗсны аибашьра иалтҗны занацәеи
зандуцәеи ирыцны, гәакрала арахь, Кабардака,
иааиз ахәыцқәа хыҗхьазарала хмәҗзам. Хашь-
цәа кабардаа ак хәҗрыжьуам, рнапы хәкәыршан,
ихахзызауа хәрбоит. Аха хара уахгы-җын-
гы ххы иҗагыҗәуа иҗоу хаҗсадгьыл Аҗсны ауп,
шәара шәоуп, хәызцәа, хашьцәа, хахәшьцәа.
Ихаҗауеит хаҗсадгьыл ахьчараз аҗеицәа штәхо.
Хара ихалшо кәхҗоит афырхацәа ргәаларшәа-
разы. Ара хашьцәа кабардаа идхәрбоит акон-
церткәа, хрыҗхьоит ажәеинраалақәа, иаххәоит
агәымшәақәа ирызку ашәақәа, икәхаргылоит
аинсценировкақәа.

Хара агәра аагоит хҗеицәа рымчала хаҗсад-
гьыл Аҗсны ахы ишақәитхә. Аҗсны аҗсуа ишитәу
ишаанхо, аиаша аиааира шаго.

Хара хгәыгуеит иаарласны Аҗсны хәикәшәап
хәа. Ишәзынахтәиуеит хашьцәа кабардаа ркынтәи
асалам цахә-цахә.

АСЛАН АДЛЕИБА,
ЕСМА ЦЬОПУА,
ЛАУРА БАРЦЫЦ,
маи мза 1993 ш.

Аибашыра раҗхәтәи амшкәа рзы, 48 шыкәса дшырҗагылаз, иаалырҗкәаны иҗсҗазаара далцит еи-цырдыруз аҗсуа сахьаҗыхы, Д. И. Гәлиа ихьз зху Аҗснытәи ахәынҗқарратә премиа алауреат, ажурнал «Амҗабз» асахьаҗыхратә кәша аредактор Валери Гамгиа.

Ауақ кьиа, ашыза бзиа, асахьаҗыхы кәза Валери Гамгиа иҗамзаара, иҗааҗәеи иуаҗәа-иҗынхаҗәеи зегь реиҗш, «Амҗабзгы» ианымҗшырҗ кәлазом. Уи

иакәын шәара, ҳаҗхьащәа хәыҗкәа, шәжурнал иамаз ахаҗы лах-җых хадаратәла изыбзоураз – сахьала аиқәы-ршәара, аматериалкәа реишашыа, рыргылашыа, ирықәнагоу асахьақәа рыҗцара... ажәакала, архитектуратә еиҗкаашыа зегьы инапы иҗдижьуан. Иусгыи дазыманшәалан. Иусураан уихәаҗшуазар, иаарласны, иааинырсланы иҗкаитҗоит хәа угәы иаанагарын. Аха уи иаҗын аҗышәа ду, анапкәазара ҳарақы, гәык-җсыкала аусура. Иааҗкаитҗоз зегьы игәы-иҗсы рыдҗаны иҗкаитҗон, бжам-җамла, ишабалак хәа аусушыа издырзомыҗт. Ус җазыы иҗкаитҗоны ибаргыы – иҗахзамыҗт. Хәра, аус иҗызуазгыы, дҗыырҗшыганы дхалан – иуаҗышыазы, иусушыазы.

Хәра зегь дхәҗхәит ашыза бзиа. «Амҗабзи» уи аҗхьащәеи дрыҗхәит ажурнал азкәа иашаҗкәа, аха арака, хәра хҗы иаанхәит иусумҗа хьзырхәагақәа, иқьиа-ра ду, иҗырҗшы бзиа. Иахьагы-уаҗәгы Аҗсны иахагы-лазаауеит ахақәитҗреи ахьыҗшымреи иршыананы иаанхо аҗсуа бираки агерби. Аҗсынтәыла җыҗ азы хәҗала иара иҗкаитҗақәаз. Уи абирак рхашәыршәыруа ирхагылоуп абҗар кны Аҗсни аҗсуареи рыхьчаразы игылаз ауаа.

Валери иахьа дхәлагылам, аха Валери дымҗсзеит, уи иҗыҗәа ргәаҗы дькәзаауеит еснагь, уи бзиа иибоз ижәлар дрыҗзаауеит еснагь, Аҗсны ыҗанатҗы, аҗсуаа ыҗанатҗы дькәзаауеит иаргыы. Ус ауп ишыкоу Аҗказа иҗеиҗш.

«АМҖАБЗ» АУСЗУҖЦӘА

АИБАШЫРА АХҗЫСНҗАРА

1992 шыкәса август 14 азы аҗырҗуа архәҗақәа Аҗсны иақәлеит. Бҗьарла еиқәных иҗаз ар еибашырада иааны-ркылт Аҗсны ирагыларатәи ахәҗа – Галтәи Гәылырҗшы-тәи араионқәеи, Очамчыра араион абжаки. Мшынла изхьҗҗны иалалеит Гагра ақалақь. Аҗсни Урыстәылеи рхәааҗы итәеит.

Убри амш инаркны аҗсуааи урҗ ирыҗхраарҗ иааз Нхьҗҗ-Кавказтәи хашьҗәеи хәҗәнымырха аҗа иҗагыланы ақәпара иаҗуп

Октябрь 2 азы еибашырада Гагра ақалақь далырҗеит аҗа, уаа-җсыралеи аибашыгыатә техникеи абҗьари рыла аҗәызқәа раҗәаны иоуит.

Октябрь 6 азы рхы иақәитҗыртәит аҗыҗақәа Цандрьҗшыи (җыхьатәи Ганҗиади) Гьечрыҗшыи (Леселизе).

Аҗсни Урыстәылеи рхәааҗы иахашәыршәыруа инахагылеит Ареспублика Аҗсны ахәынҗқарратә бирак.

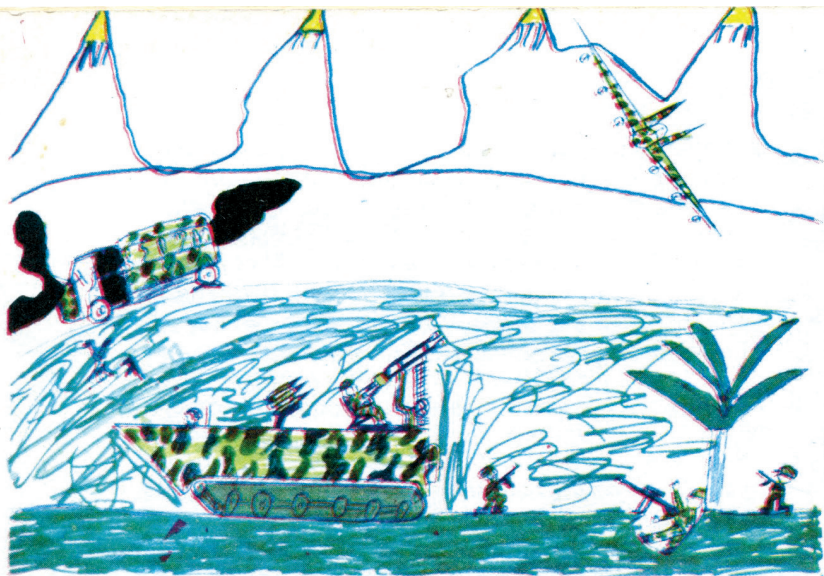
Аҗсны ирагыларатәи ахәҗаҗы, агәымшәареи афырхаҗареи аарҗшуа, еибашыуеит очамчырааи тҗәарчалааи – аҗа итыл ала ааха гәҗәа ирҗоит, ихьаҗы-рҗа мәақәа ркуеит.

Уажәы аибашыра гәҗәақәа цоит Аҗсны ахҗнықалақь Аҗәа ахақәитҗтәразы.

Ажурнал аҗыҗхьра иаздырхәеит:
Аредактор **Сарион җАРКЫЛ**
Аҗакзыҗхькәу амазаныкәгаҗ
Енвер АЖЫБА
Асахьаҗыхы **Зоиа АҗЫНҗЫЛ**

Издательство «Эльбрус», Нальчик, ул. им. Головки, 6
Полиграфкомбинат им. Революции 1905 года
Мининформпечати КБР
Нальчик, пр. Ленина, 33

Аргун Саид 4 кл.

Габлица Кристина 4 кл.

Григория Алхас 6 кл.

ДЫРМИТ ГЭЛИА

ИСТАХЫН САРА

Истахын сара сәһәтәтәы ҕалауа
Сҕаларцы,
Апсны иазеиҕу акәымзар даҕаакы
Сымхәарацы.
Апсуаа еидгылауа рхәатәы
Еикәшәарцы.
Русқәа бзианы адыррахь рхы
Дырхарацы!..
Истахын сара ацәыҕь шыыцра
ҕамларацы,
Убри ала амҕа иашахь зегьы
Изгарацы,
Назаза игәыргәауа, иччауа
Избарацы!..

АПЪСНЫ

Бзиак дырны цәҕа стахым
Апсназы.
Саапсеитхәаҕы сызтәазауам
Иаразы.
Снапы иалшауа снапы иаҕуеит
Убри азы.
Сыбз иалшауалаҕь саанҕасуам
Аказы.
Иара азыхәан сныхәаҕуп
Анцәа иҕы.
Аха сыздырам уи ахьахәауахәа
Иахьазы...
Умшәан, Апсны, цәҕа ззычхаз иоуп
Ирехәатәу,
Абзиа, абзиа усҕы ибзиоуп
Зегьы рҕы...

«АШАРҔЫ ЕЦӘА»

Апх лашьцаразы, ажәытәуаа саат
анрымамыз аамтәзы, амрагыларахь
ашарҕы ецәа анырбалак, шыта ирлас-
ны ишоит хәа амҕа хара змазгы имҕа
дықәлауан, аус гәаҕ змазгы аусура
напы аиркуан. Ашара еҕышыбжьам абри
аецәала ирдыруан.

Ари пхьяжәоуп, исхәарцы истаху наҕ
хапхьяҕа иҕоуп. Уи ажәаҕы абри ауп.

Апсышәала аҕреи апхьяреи ҕалан-
даз, абри абызшәала ацара хаундаз,
абри хбызшәеи, хапсуареи х-Апсын-
реи мырзкәа иахзышыақәырхандаз хәа
иашьтақәоу апсацәа ыҕоуп.

Убри аус иашьтоу ауаа среиуоуп
сара абри зыҕуаҕы. Аха ари аныҕало
хаздырамызт, избан ухәозар, хцъабаа
иалшаз хәа акгы хакәҕәыргьаратәы
макьана еҕаабомызт.

Аха уажәы хаазқәылаз хгазет аҕы
хәҕык, фҕык раҕара аҕра ианала-
га, хцъабаа иалцыз ашәыр анааба,
ажәфангәашәпхьяра збаз иеипш аҕәы-
ргьара хаҕуп.

Уажәы аакыскья асеминариа итоу
хацкәынцәа «литературный кружок»
хәа акы ҕартцеит. Зегьы уалс ирықәы-
рцеит азыҕатарта акласс еитцбы инар-
кны хы-класск рҕынза изларылшауа-
ла аҕра иалаҕаразы. Есымчыбжья урт
рцъабаа иалыршаны журналк «Ашарҕы
ецәа» ахьзцаны итрыжьларазы. Убри
еипш журналк уажәы ицаз амҕышазы
шыыбжьишытахь иахзапхьеит.

Иахьяпхьоз акласс аҕы итәан
ҕынҕажәа, ҕынҕажәи жәаҕык раҕара

ацсуа чкэынцэа. Рфымтақэа акакала ишьтыхны рсекретар дацхьон. Дара ачкэынцэа зегы убри акара ргэи азышьтны изырфун, азэи ишьтыбжшпауахауаз. Харатэ азэи дзырфун, ажурнал иацхьоз асекретар иакэымзар, азэи акласс афы дыкоуп хэа игэи ишпаанашаз. Сара сеиха еиғны зэыр ифун, сара сзеиғхадашь хэа зегы рлымхақэа кыдцаны изырфун. Арт ачкэынцэа рфы сынтэа италақээзгы гылан, аха зегы таалымла ибжьюшэа акэын ишгылаз, итээзгы дыштээз.

Дара рхата рфымтагы ирмахазац ажэабжьюшэа рлымха азышьтны иазызырфун, ирцшзаны исызхэоушь, еинрааланы исышыақэыргылоушь хэа. Асекретар акы дацхьарцы ақаад анаашьтихлак, ачкэынцэа урылапшазар, рыжэоахырқэа аатцысун, иаазыазшэа, дасу издыруада сара стэи дацхьозар хэа игэи иаанашаны. Нас асекретар изфымтоу ихьзи ижэлей хэаны ацхьара даналагалак, егырт зегы рхэи-ржыи ааикэтэаны, итынчны иоагылон, изфымтоу уизыпшыр, хэычык дамхахэыцымыцуан. Итынчны, бзиа ишыақэыргылан асекретар данацхьоз, ихы-ифы ихаччо, дук еикэрыпшыыхымкэа, ажэақэа хьантаны ианыкалауаз, илахь ааикэйтцауан. Убас оажэа, оажэи жэабака қаад бгыц дрыцхьейт асекретар. Убра икан оажэа, оажэи жэохэоык ркынза чкэын рфымта. Убарт зегы сара сахьазызырфун, хыцъара ишаны оы-хэта ракара ирцшзаны, еинрааланы, ахшыо бзиа атаны, уахьацхьалакгы, иахьануцдалак уамырцхашьаратэи икан. Ражэақэа дук ихьантамызт, ирцэи-

мызт, иргэакмызт, тынч ахы иоужьны инеиун, ишыахэны ишыақэыргылан...
Убас 23 ноиабр мзэи хэцкэынцэа ржурнал хьзыс измоу «Ашарцы ецэа» иахзацхьейт, убри нахыс сара агэра згейт хцабаа баша ишмызыз, илахцаз ара ишалагаз...

Иацхьейт «Ашарцы ецэа», избейт амрагыларакхэта ицырцырыз ашарцы ецэа, ашаецэа, шыта ирласны ишар калап. Абас ауп сара сышгэыгуа.

Абри ахасаб ала егы ацабаа збазаргы, зегы схадырштит, агэыгра бзиахь схы дырхейт, аусура сгэацхауа скарцейт...

Шэыпсынтцы бзиахааит, дадраа, хэцкэынцэа, хашьтамырзга, хгэыгырта, хцейцэа, сцабаа змырзыз сцаецэа... Шыта агэра ганы сыкоуп пшьба, хэба шыкэса рыоныцка хбызшэала апыккахэа иаоуа, хэцхьауа хшыкалауа...

АТЦАРА АДЫРРА

Ауаа зегь уаауп, аха
Ацара змоу даеазэуп.

Ацара змоу зегы уаауп, аха
Ахшыо, адырра змоу даеа уаоуп.

Ацара змам измоу ифы
Длакаэуп, дшэакьяоуп.

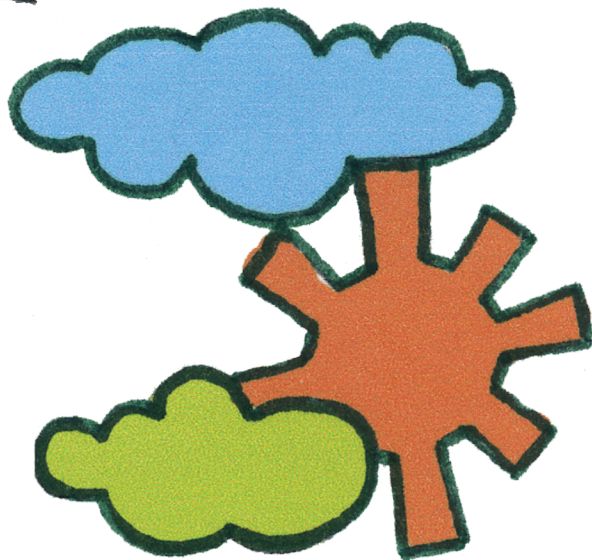
Хшыода атцара змоу ифы
Акэыш, адыр даеа уаоуп...

Кәымф Ломиа

Апша-ақәылао

Иашәымкәа, иахамкәа,
Мағәала иргъхамкәа,
Напыда-шыапыда
Иналалт ақыта.

Икыднакьеит ахышәкәа,
Ихнашәеит афын хыбқәа,

Иланашьтит ашәырқәа,
Икәнацеит амашәырқәа.

Изкыда – изышьтыда,
Избада – изаҳада,
Моада – шытада,
Иацәызда, изышьтада?..

Наала лызцаара

Аецәакәа хытцны
Ажәфан тдыртәааит.
– Иабаци и урт җынла? –
Наала хәыч дцааит.

Аецәакәа ирылшоит
Җынлагь икачқарц.
Аха җынла ицәоит,
Уахынла ицапъшьарц.

Ажъя

Акәымжәи акабеи
Ашәырцеит ажъя.
Абцъар аҕәнырцеит,
Ифырхацаз цышыша.

Аха агәы рызтамцеит,
Ирзаҕәымхт ашәара.
Ажъя шшәаргәындаз
Иаанымхеи ара!

Сыпҕа хәычы, са сыпҕа

Сыпҕа хәычы, са сыпҕа,
Бан ибалхәо набырха!

Шыыжь ашкалахь бцала,
Багымхакәа бназала.

Абжыы анаага атәтәә,
Акласс быџнал бгәырҕьатәә.

Ҙынч апарта бнахатәә,
Быртцаџ лзы ихааз блақта.

Ахра хәычы

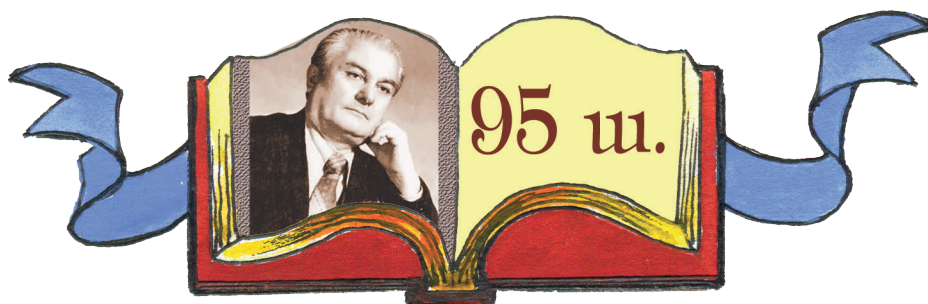
Ахра хәычы, Ахра,
Уецыс иартца аҕәра.

Уцәтыс, иҕоу амзырха,
Атра иҕацал хәылбычеха.

Шәыхкаара зырлашо аҕыз
Уара улапҕш ахыз.

Азиас иацымцааит укәата,
Заа ихынхәызар гәәта!

Цьота Тапаџауа

Амра ангыла

Амра ангыла
Шыжымтан,
Ахыч бахчаѳ
Зегь хааизан,
Хашта хрыцкьеит

Иахгъссеит.
Иахья
«Асабшара»
кахцеит.

Бабаду ихамта

Ада лабду –
Бабаду,
Ада илиѳеит
Ахамта ду.
«Анбан» ахъзуп иара.
Агъсуаа
Злалаго аѳара.
Ада илкуп

Дгэырѳьатѳа,
Дахэагъшуеит
Ашѳкэы аѳа.
Илах-ѳыхза
Ахэыцкэа ануп.
Урт ашкол ахь
Амѳа иануп...

Акьанѳья Нана

Акьанѳья Нана,
Бысмеигзан акы.
Ибзаасхэоит аймаа,
Ибзызыхуеит аткы.

Блеишэа бырбзиар,
Бымѳэуар цас,
Ашѳкэѳагы бзаасхэоит,
Брыѳхьалап нас...

Сара сөы

Атрым! Атрым!
Ип̄оит сөы.
Аб̄а тынчуп
Сара сөы.
– Чоу! Уц̄к̄а,
Сөы, уласы?
Азә даҳхымзааит,
Абааг̄сы!..

Шьыри! Шьыри!

Ацыс ныкәтәан
Ичырчырит:
Чыри! Чыри!
Чыри! Чыри!
Абжыы ш̄ахаау,
Шьыри! Шьыри!
Шьыри! Шьыри!

Абар, ассир

Абан иахьнеиуа,
Акызи акәатеи –
Азахьы.
Шәыг̄ши, шәыг̄ши,
Урт̄ шнеиуаз
Азы изаалт
Хәдацәахьы...

Азы итыц̄ын,
Нас иаакәгылт
Акәара.
Абар, ассир,
Ибаазазамеи,
Мшәан, дара?!

Ап̄хьазара

Акы – акны,
Оба – обаны,
Хг̄а – хг̄аны,
Г̄шьба – г̄шьбаны,
Ех, шәыкандаз
Ибаны.

Пата дшып̄хьазо
Дтәаны...
Пата, Пата,
Уг̄хьазала,
Уеицбацәаг̄ы
Идыртцала...

Ахэыцқәа ибзианы ижэдыруа,
бзиагы ижэбо апоет Геннади Аламиа
70 шықаса ихыцит. Ажурнал аусзуоцәеи
агъхьаоцәеи гәыкпъсыкала
уи идныхәало, изеиҕаршьоит
агәабзиареи арҕиаратә еихъзарақәеи

Геннади Аламиа

Аб иашәа

Ецәа шытцәрала ихыркын,
Мза шәахәала ихъзыркын
Иаха узгараз
Уан лыбжьы хаа.

Рәаш цқьала аҕы зәзәаны,
Шьац ххәала ахцәы хәаны
Амра утааит,
Сыцшқа, уҕыха!

Уара уҕыхара иазыпшын,
Ицеит амзагъ аауҕапшын,
Ажәәан тшәамхарц
Амра азыхәан.

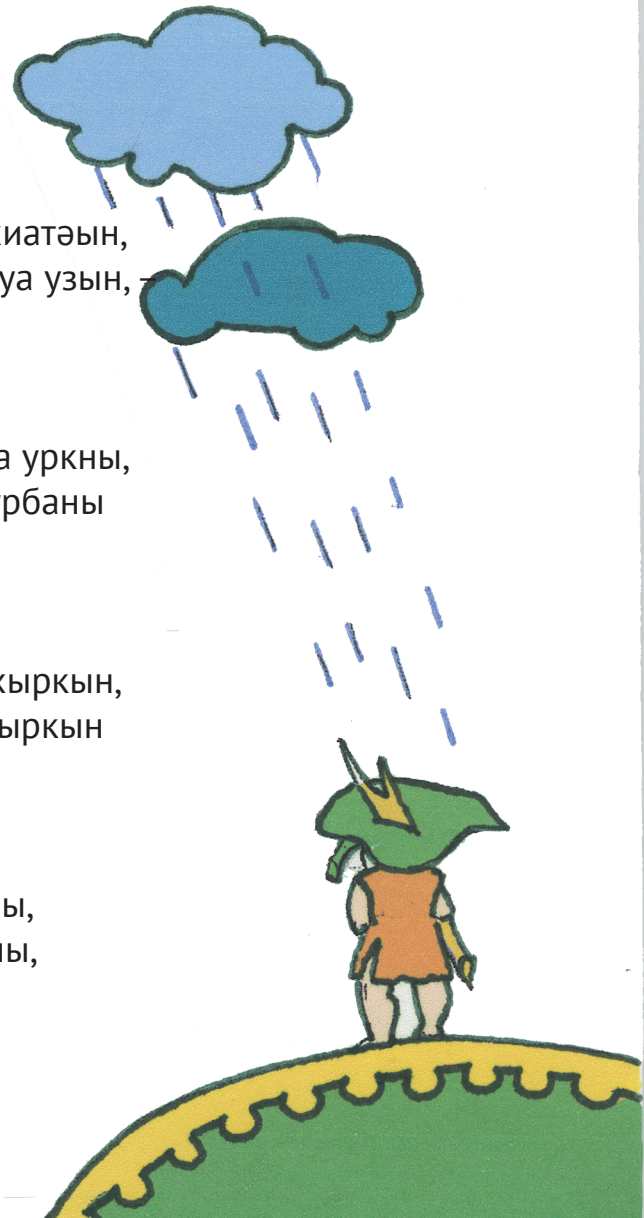
Лашарала ажәәан ртәны,
Адуinei, уи шытыхны икны,
Иаҕыхәоит, сыцшқа,
Уара уныхәан.

Адгьыл дузза узырхиатәын,
Уадаәра ыҕамзарц уа узын,
Сахьымзәеит, нас,
Ирацәоуп уусқәа.

Убызшәа агьама хаа уркны,
Узыхь ахьытдытца урбаны
Сыҕазар –
Узшам усқан.

Ецәа шытцәрала ихыркын,
Мза шәахәала ихъзыркын
Иаха узгараз
Уан лыбжьы хаа.

Арахь уцәагы хааны,
Арахь умәагъ хараны,
Уан улырцәан,
Са усырҕыхеит...

Уахынла

Ажәѡан – удроуп,
Шьынкоуп – амза.
Аецә – цытындрақәа кәшәатәуп.
Уи азыхәан
Хара ицатәуп.
Хара уцарцаз,
Ацәа уалцроуп.
Ацәа уалцыр,
Уцәарта улцроуп,
Уцәарта улцыр,
Аѡны удәылцроуп,
Аѡны удәылцыр,
Ашта утыцроуп.
Ашта утыцыр,
Ашьха ухыцроуп.
Ашьха уанхыцлак – ишахьеит.
Амза-шьынка шыта изытхьеит.
Аецә-цытындрагь рыкәшәахьеит.

Каҳа

Дкаҳан – дгылеит,
Дгылан – дкаҳаит,
Уаҳа иамуит Каҳа итәы!
Алаҳа далкьан
Ашта дтаҳаит,
Ауаа ирицеит аҳәатәы,
Дахькажьызгы
Каҳа уаҳа
Алаҳафара дзакәымцт.
Дхалан – дкаҳаит,
Дылбаан – дкаҳаит,
Дкамҳакәа
Ашәхымс дызхымцт.
Ирбон, рхәеит,
Дышкаҳаз каҳа
Игага даахкьашан,
Изхара каҳа
Камлеит уаҳа,
Ихароузеи,
Ус ахьз ихцан.

Атқы ссир

Ажәѡан иацәоуп,
Ицаулоуп,
Хьычгәагьырла
Аҳауа тәуп.

Ашәт быбышқәа
Уа хкы-хкыла,
Иблахкыган
Ашәтра иафуп –

Абартқәа зну
Иссиру цкуп.
Уи атқы ссир
Наала илшәуп!

* * *

Ажәѡан мтәышә амза тшәеит,
Лакә-лакә ҳашта инташәеит,
Еипш мпыл кәымпыл кәмлац,
Краамта иларшәын ашыац,
Смаҗа идәылтра иазыпшын,
Ашҗаҗ ицхәмарра аҗахын,
Наҗ ианырҗан-арахь икырц,
Дасны жәѡанахь ихынирхәырц,
Рыбла рхаччарц зқы етәә.

Лаша-лаша игәырҗатәә,
Амза жәѡанмтәышә
Мпылны иантоу,
Илакәуп-җхыззам,
Асаби дҗыруа дызлоу!

Алмаси, амреи, азыхь

Иҗхыз җшзакәә днарыха-аарыхан,
Ицәарта дныкәтәеит Алмас дҗыхан...
Ғраҗас аҗта кәашәкәә еитцыхуа,
Амра неиуеит аеышьтыхуа...
Ахахә бырлаш ссақәә еилырхуа,
Азыхь цқәа чҗоит адгьыл итхәраан...
Амра гылеит Алмас дҗыхарц,
Азыхь ытхәрааит Алмас даҗыхәарц!
Аҗта быбышқәә җхызны ицеит,
Ғстазааран ажәѡан цқәа иазынхеит!

Инал

Ахылҗа изаархәан
Иахьа Инал,
Игәы иахәеит,
Даара инаалт.

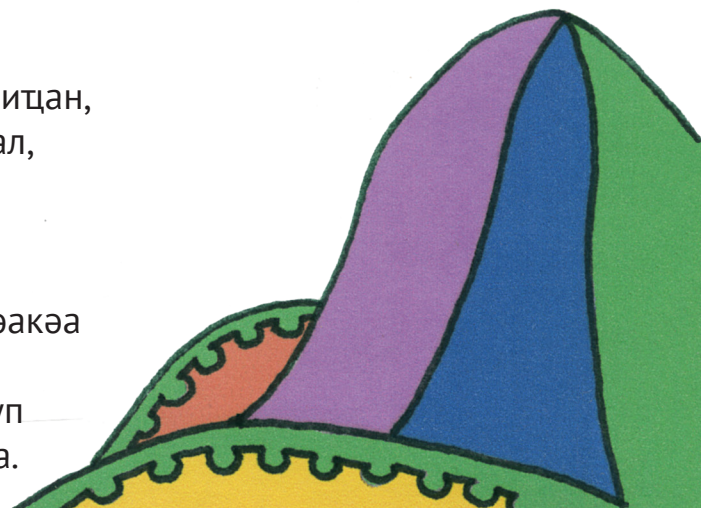
Инал ихылҗа
Атыс тоуп,
Дыѡуа-дыҗо
Ашҗа дтоуп.

Аха дкахан,
Ихылҗа ихкьеит,
Атысгы уаха
Имбазеит...

Инал дтәуоит.
Абду иҗа иҗа,
Ихеитарц иитоит
Ихтырҗа.

Ихтырҗа ихеитан,
Инаалеит Инал,
Аҗсуа хаҗан
Ашҗа дааҗалт.

Ихтырҗа шкәакәә
Ғыр-җыруа,
Адгьыл дыкәуп
Итыс җшаауа.

Владимир Басариа

АҶҲЫЦӘГҶА

Ажәабжъ

Саб есены дҶеыжәын. Кәтолтәи аҶаб-лақәа ируаку Қъарақъан напхгара азиуан. АхәылбыҶеа аҶны данааилак, иҶеы акәа-дыр шаақәихлак снақәтәаны Ҷыкәбалла хнаҶс ииасуаз акәарахь сҶон. Ус ҶастҶон аҶхынра нҶәаанза. Уахьынтәи санааилак, саб аҶкаара иҶагаланы иоуишьтуан.

Ҷнак саб аусурахьынтә даанза, хатҶак хашҶа дҶаланы дааҶыжәҶит. АҶәра аҶәрахшьыртаҶы иныхшьны, хәҶныҶа иҶааихеит.

Сара даныздыр, иеишуаз хҶла Буч ааныскылан, сҶәыргҶаны снейҶылеит. Асас сааигәыҶахәҶәаны схы днагәзын, хашҶа агәҶаны игылаз ашымҶа ашәшьырахь хҶынахҶеит. Сара сааимҶәыҶҶкыан сыҶны амаҶурҶа иҶназ сан лахь сҶеит.

– Нана, нана! – Ҷарашь дааит, Ҷарашь хәа Ҷытуа.

Сангы дьшиегәыргҶаз лныҶшуа дйҶылеит.

– ХалаҶья, ана сшааиуаз снаҶшны из-беит шәгәылара адәқъан шәзаадыртызаап, – ихәеит сара сахь.

– Ааи, адәқъан аадыртит, уа аконҶеҶгы рҶиуеит, – сҶхәеит иара иахь снаҶшны.

– Аа, усҶ, аконҶеҶ аалахә, – ихәан, иҶыыбахь инапы ндәықәҶаны хә-маатҶк ааҶыганы инасиркит. УсҶкан хә-маатҶк рыла акрыфарҶаҶы Ҷынтә-хынтә акруфар ауан. ИсиҶаз ақъаадҶара сеигәыргҶаны, снаҶҶкыаны адәқъан ахь сдәықәлеит.

– Асас аҶара шҶаимухи! – даасықә-ҶәҶеит сангы.

– Имазааит аконҶеҶ ахә хәа ауп, – ихәеит иара. – УҶны уҶа! – хәа Ҷааитит ихы на-сықәкны, – усҶкан сара агәашә сыҶҶкыахьан.

Исымаз аңарақәа рыхә аконфет аас-хәан, афны санаани, сашьцәа еихабацәа ашкол ахьынтә иаахьан.

– Актәи акласса лассы шәоурышьтит, аконфет аахәарагы уахьзеит, – рхәан, сконфет зтәз ақьаад еицарса иаатыганы афара иалагеит.

Ҳанңшы, сабгы аусурахьынтәи ҫыла ашта дааталеит. Асас ашәшьырафы дыштәаз аниба, дыццакны иҫы ағәра аанда злашшыз тәәанк инахаршәны, асас иахь дааины, аңсшәа ааибырхәеит.

– Аҫырәрахьынтә уауазар акәхап, уҫы ааңсаны иҫоуп, – ихәан, саб днеины асас иҫы акәадыр ақәихын, аҫакырҫахь инаганы, ахәы аҫыхәчара инҫатцаны, ашә ныдцаны даахынхәит. Аҫы азхара афеит анигәахә, иааҫиган иара иҫы инаваҫахәаны дцан, амҫтәы саанқәа әба ирынңсаланы аңшҫырпы ааиган, аҫқәа дрыбжьагыланы инарымҫеикит. Аҫқәа ағәырңхәа аңшфара иалагеит.

– Аҫқәа аңш бзиа ирбозаап! – схәан, саб снейдгылеит.

– Аҫқәа аңш ршьамхы арғәғәоит, – ихәеит, саб, – нас асас иахь дынхьаңшын: – хашколхәыңқәа какалк анырклак, еиха ижыңәу аҫы агәылара иҳаргап, хәыҫтра ә-ҫык азкуам азы, асас иҫы хғәыла Аңҫа иҫны иганы иҫахклоит, уи аҫыхәчарагы амоуп, Аңҫа аңхә азҫеитҫоит, – ихәеит.

– Аңҫа иахь аҫы сара изгоит, – схәан саб снаидгылеит, – аконфетгы ыфаны салгахьеит, – хәагы нацыҫцеит.

– Ахы нас, иганы уаа! – ихәан, саашьтыхны асас иҫы снақәиртәеит. Ашта сҫыҫаанза асас дгыланы дысзыңшуан.

– Ашьшьыхәа уца, Халақьа, аҫамчы зукуи, аҫы инахуқьар аәра адыруеит, ахынкыларагы цәгыоуп, ашьшьыхәа уца! – ихәеит еиҫах.

Сзықәтәаз анықәашәа иаццаны идәықәлахьан, ағәра анааҫасырхәа, аҫынкыло аҫынанахеит. Саби асаси ашта иқәгыланы сара сахь иааңшуанатцы ашьшьыхәа снейуан. Урҫ рылаңш сьҫамшәо архәара санавала, сҫамчы аҫы инахысқьеит. Иара уаҳа имңшзакәаны инаңқьеит. Сама иҫон ҫыбғақазак дақәтәоушәа.

Аңҫараа рҫны сназаанза адәхәыңш анҫәамҫаҫы амәаду еихызҫәооз азышьҫтра аҫхәаа аихҫәартәҫы хназошәа анызба, ағәра наҫасырххеит. Иара аангылашьак қамҫазакәаны иеиҫас иҫаны ажра иахыңеит. Сара аҫыбға сахқьаны скаууа сцаны амәаду саныхалт. Сгыларҫ сеихеит, аха исыҫашәаз сарғьашьап ххәыңызаап, сзықәымгылт.

Харантәи сызбоз дыфны дааины сышьҫихит, аха иаангыланы иңшыз аҫы цар хәа дшәаны, сшикыз аҫағәра ааникылеит. Шьапыла сышзымнықәоз аниба, сара уа снартәаны, аҫы аҫҫра инҫакны ауардын снақәыртәаны афнықәа сигеит. Иқәлаз нарахәаны сааныжьны дцеит.

Саншьа сшьапы аҫың иҫаиртәеит дсықәгәамымҫзакәа. Сан лоуп иаасықәгәамҫыз:

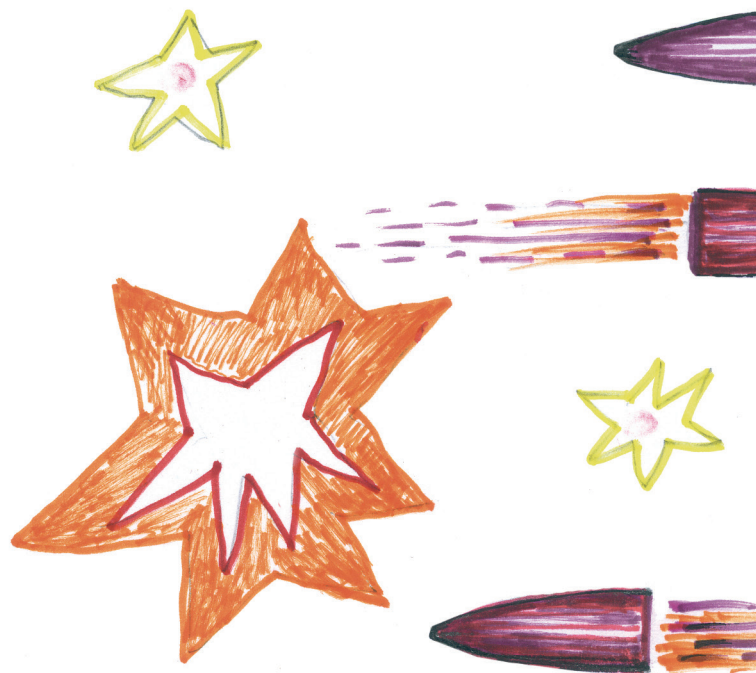
– Ашьшьыхәа уца хәа иуархәаз хоумҫеит акәу, Аңҫа излеихәаз ала, аҫы ырфны акәын ушнеиуаз, иубама иухьыз, – лылағьырзқәа рыңқьо, дцәажәон лара, саншьа сшьапы иңҫахәара дахьаҫыз. ҫымҫзакәаны иңшыз сабгы ибжьы мырғәғәацәакәан ҫааиҫит:

– Сара сҫы ақьны аиңш аҫқәа зегьы рҫны ҫыкәбалла уфыр қалоз цьушьеит, уеихабацәа иуаххәооз ахамҫара, аа, уахьнанага! – насәҫникылеит. Сара сгылан исдыркыз алаба сьҫыргәан, схы ларқәны исархәақәоз срызхәыцуа.

САИДА ДЕЛГЪҲА

***

Псрак сахыпеит, сҭахазаргь
псрак ауп сыззыпшыз,
Ашәтқәа рышьтыбжь смаҳазаргь,
ашәтқәа роуп сызцыз,
Цыскгы тәуозааит ашамтаз,
псра хәа зымбазац,
Адгьыл гәалақәа рацәзааит,
адгьыл ауп инхаз.
Псрак сахыпеит, сықәра маццәоуп,
сықәра шәмыпхьазан,
Ара исзымхәо, ара исзымхо – ҭацъара
ишәымхәан.
Аеашьузааит зхы иатәымкәа баша
изызхауаз,
Аеашьузааит, аеашьузааит шәтыцкгы
згәы иагаз,
Бжьы мацарак, адгьыл иақәло, адгьыл
еипш инхаз,
Аеакала, аҭа бжьыла иҭоу тахахьаз,
Ашьыжь зазеипш сҭахазаргь,
ашьыжьеипш схараз,
Стәуазозаргьы срыцтәуозааит ашәтқәа,
Стәуазозаргьы сацтәуоз апша.
Ацәыкәбарқәа, ацәыкәбарқәа рылағырзқәа баз,
Цыскгы тәуозааит ахала, псра хәа
зымбазац,
Аеакала, аҭа бжьыла иҭоу тахахьаз,
Аеашьузааит зхы иатәымкәа
баша изызхауаз,
Бжьы мацарак, адгьыл иақәлоу,
адгьыл еипш инхаз.

***

Аибашьра ашьтахь
Акгы зхарамыз амра
Ахәы инавцалан аҭацсахуан,
Адәы – ишьыз ирыцшьын,
Сара сшьызу сшьымзу сзымдыруа
Ишьыз срыцын.
Еибашьра ашьтахь,
Сан илеипшыз азәы
Сыхьз хәаны дтәуон.
Еибашьра ашьтахь,
Иагъаншамыз, иагъаныхәламыз
Акгы зхарамыз Амра аҭабылуан,
Ашәахәа азә дықәын, Амрахь
Ашәахәа сықәын...
Еибашьра ашьтахь иззеибашьыз рхаштны
Еицын зеибашьра нтәаны ихынхәыз,
Еибашьра инымтәацыз адәы иқәын,
Уиижьтәи агәхаштра зауз
Амра акгы агәаламшәо аҭабылуан.

БЕЛЛА БАРЦЫЦГЪХА

***

Храк саҕысуеит слагырзышан,
Быжьқәак сышьтоуп сеимакны.
Сацроуп хракгы – сымцашоуран,
Цша ласк асуеит игәыкны.

Аңсыуа гарак абжыы сылхоит,
Саға итәала хәажра ижыз.
Бахәыкаҕ сылаңшгы кынхалоит –
Цсык аҕнагоит уаҕа иңшыз.

Сануп амҕа – амца знысхьоу,
Ахьяақәа еихаңтас сшырҕашәоз.
Гәымста азиас – сшыарҕаш зтысхьоу,
Саниеит сабхыыз ахьбылуаз...

Ғышьтак гәаҕуан, сымҕа нкыла,
Исынцәажәало ак ахәон.
Дца цшыак сиҕон Мирод Гәажәба,
Хылцшытрак уи гәышпыла ихьчон.

Цъара иҕасхәон Нартаа рыхәра,
Исхакыркыруан уаҕа Бзоу.
Исацәажәоит Цандрыңшыаа ргәыгәгәа,
Сҕасоуп сгәыҕран сара Цсоу.

Шә-сахыак срылтцар – саштаҕ сгылан,
Къахьба иңсоуми цсыс исхоу!
Сцәажәо цыыршьоит баша схала,
Ихала дцәажәоит исаҕоу!

ЛИОЛИА ТӘАНГЪХА

Ишьтреимадагаз сыбжыы

Ииуа ирыциуа,
Иңсуа ирыцыңсуа,
Зыңсы анымзало адәы.
Ага иалазуа,
Ашьха иалазуа –
Зеггы шҕалазо сгәы.

Снеиуеит скараха,
Зеггы ссараха.
Снеиуеит ашәкәа аартуа,
Аҕымтра сацәажәо,
Агәамтра салабжьо,
Ахи аҕыхәеи еиңшыуа.

Амра агылара,
Амза агылара –
Хаңданыхәарц хамшәо,
Агәаҕра рыманы,
Ачхара рыманы
Сашыцәа неиуеит иқәцо.

Ажәытә аамта,
Аҕатә аамта
Рыхәра имҕаң аартуп.
Иахья исылырша,
Иахья исылырша,
Схы каумыршәын, сшыауоуп.

Ибжам ашәақәа,
Ибжам ажәақәа,
Ибжам сыта араңкы.
Ииуа ирыциуа
Иңсуа ирыцыңсуа
Ишьтреимадагаз сыбжыы.

КӘАСҢА ГЕРХЬЕЛИА

Ианшәартоу Ақсынра

Мчыла ианамуза, мчыла
Алахь ианыртарц атәра,
Аззеира иауз иаграгыла,
Икылкаан ианеихс Ақсынра,
Иахьытаз хабацәа гылан,
Хыла иаст адамра.

Иазхоуп! – Дыдрыцшь газеазит,
Иазхоуп! – ихыцхыцит Лыхны,
Ақстааи Аққя хазаши
Рахақәа ркьеит еиҫаххы!

Амци аиашеи еиҫасит,
Сасрыкәа дахьышьтаз дыхәны,
Анақәҫит, Бзоугьы шыацәкәасит,
Икьыркьырит ажәван тыхны.

Амитә хашьхақәа арзыҫит,
Ерцахәгы гәамтны игәынқыт.
Адыд ахрақәа ирҫыҫит,
Арҫашқәа трысны илакьит.

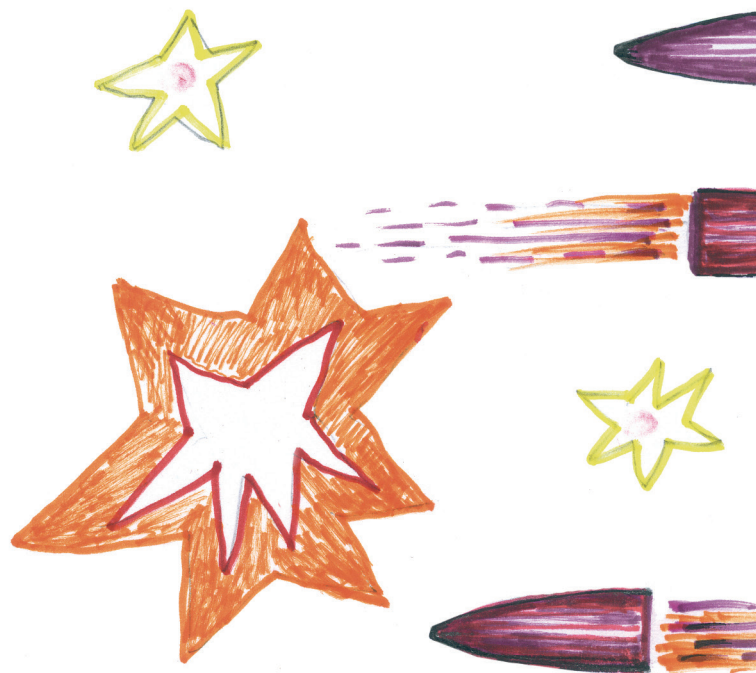
Адгьыл амкәыл иачыҫит,
Икәыпсычхан ажәван лақәит.
Нхыци-Аахыци еигәныҫит,
Аишьцәа неидгылан иқәит.

Қьачи Лзаа-ныхеи еицхысит,
Амшын ихыцчалт ацәашькәа,
Цьныши-қацааи ргәы трысит,
Ртыша тлашәыра иташәкәа.

Ицарцаз еихьыс-еицысит,
Ицәгызаап ахақ ангыашкуа,
Ажәлар қазықазуа икылсит,
Ахәеипш иххоуп рхақәа.

Жәлар рымч, о, ахьышьаргәытца,
Гәагла ианалага ашра,
Идәықәлоит адгьыл агәытцак,
Имшынха итытцеит атра.

Ақсуа дзатәуп хәа инеигәыдтца,
Уажәшьта иауцәкьом ишьра;
Ақсуа ус баша ихы нықәтца,
Дыпсуам, ианшәартоу Ақсынра!

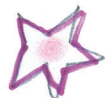

НЕЛИ ЦАРПЪХА

Сыцкәын уахь

Сыцкәын уоуп,
сызатә уоуп,
зда дсымазам –
Сытцәваншьап уоуп! –
Абас хәаны,
скалт унытцак устәахыр, –
сееимоуп,
сыкамоуп,
зынзак схы
сацәашьеитоуп!
Схалатцәкьа
исытцскьеитоуп
сзыкәгылаз суасхыр!
Акгы сзаламоуп,
салхудоупоуп
сыжәлар
рхәа – рынасыц!
Сафнахроуп сыдгьыл, –
сыпсы зегьы,
схәыцра зызкыс.
Лажәк еипш,
азәгы ииҫахым,
сафьзаха сниасып,
егьа бзиа уаанза
сапсаз атахыз!

Цкэын мыцхэы,
чкэын мыцхэы
азэггы-азэггы димазам!
Псадгьылгы ыказам –
иџбоу,
ихцоу!
Сыцкэын уоуп,
сазэзатэ уоуп, –
Шэџыкгы иуеицшу
дсызрылазам!
Аха са сеиџа,
уаб иеиџа
уцсадгьыли
ужэлари
урцоуп!
Уан разкы, –
уан разкы! –
уан разкы лымазар,
иџагхарым,
џахырбаарым
еигымџа-еизџареи!
Иа анцэа –
иа анцэа! –
Иа анцэа дыџазар, –
Шэеиџэхароуп,
Шэеигымџароуп,
удгьыли
ужэлари
уареи!

МУШЬНИ ЛАШЭРИА

Ткэарчал

Шэарахцас ахра иаџахаз,
Акыр укџарцалт иуаџаз...
Аха атанккэа реиџа-сал
Уацгылт – иаанукылеит, Ткэарчал!

Иарбан ас угэы зыргэџаз? –
Инапы намзартэ еицш иуаџаз:
Ткэарчал – ирзымгаз абаа-тзы!
Уара, Ацсны-шьџақэа ркэылзы!

Амлакра, ахьтакра чџаны,
Утакын – шықэсык инеиџаны...
Аха амацэаз-уадыхэ кэадан,
Уахынла – жэџанла шэеимадан –

Мраџашэара, Нхытц-Аахытц –
Унапы кылугон аиџац,
Иааира-зрыжэыртан уеиџон,
Еиқэхашьа аныџамыз уеиқэхон!

Псымышьтыгак узауан,
Арахь сацбанк асы узауан...
Иухылон хыхь аџа ицсаатэ,
Гэаныла ицџьазон усаат:

Абзарбзан хыџеыџақэа, «Акырцџ» –
Ишьаартцэыран умш-утцх:
Аха, уфырџацамыз, уеиқэхон,
Иааира-зрыжэыртан уеиџон!

Ианалшоз – абцъар узауан,
Уи ала утцеицэа еибашьуан, –
Абцъарла ианақэлаз Ацсынра,
Абцъарда игылаз роуп дара!..

Шэарахцас, ахра иаџахаз,
Акыр укџеицалт иуаџаз:
Уизымгеит, уразкымџа хэшьад,
Ткэарчал, о, ацсуаа р-Ленинград!

Уацгыл атанккэа реиџа-сал,
Агэымшэа ргэымшэақэа, Ткэарчал!

1993–1994 шш.

Нас аңсроума шэартас иҕоу? Мап, уи баша хжыагами.
 Акрынужьзар дызхыиҥшыша адэи икэымлац асаби.
 Иулшозар урт уабацэа рыламыс анаццара.
 Еикэурхазар рытэџаншьапкэа, рашэакэа, рфырхатцара...

Рушьбеи Смыр

Хаҥхьяџцаа хэычкэа, абарт, ацэахаакэа этэу Аңсны жэлэр рпоет, зажэеинраалакэа ҕырхаала ижэдыруа, зашэакэа гэыр-ҕыхагаз, зыжэлэр рфырхайцара згэашьамхыз, акармайыс абжыи амыздаз, зыңсадгыли зуаажэлари гэыблыла ирзыказ, журнал «Амцабз» ирлас-ырласны зфымтакэа анахцоз, ааигэа зыңсцазаара иалцыз Рушьбеи Смыр иоуп. Еихсыгыра зкэым ибжыи шхацугыи, хатала икамзаара хаштра зкэым хьяаны иах-зынхеит уи изааигэаз, ифызцаа, дыздыруаз зегыи, иара убас аңсуа ҥхьяџцаа.

Рушьбеи иажэакэа ирылху ашэакэа Аңсны ахы айыхэа имџаңысуа аныхэакэа, аиңыла-ракэа рҕы ихэрашэаны ҥхьяка ирыңхьо ҥсаатэцас ирхаңырлоит.

Хара хҕыза гэакья, харҕеиџ ду, иахзааигэаз, гэыблыла изыказ зегыи хайиш, шэара, ифымтакэа ираазахьяз хаҥхьяџцаа хэычкэагыи уи иңсра гэалсра дула ишшэдышэкылаз азгэатҕауа, хаштра зкэым апоет ахэычкэа ирзикхьоу иажэеинраалакэа рыхэтэц абра иахкыиҥхьеит.

Рушьбеи Смыр

Сымзырха

Шьта ашьацкэа иатэахеит,
 Акакачкэа рацэахеит.
 Сгэырбьо сыкэуп сеилыхха
 Сымзырха ҥшза, сымзырха!

Сфызцаа, шэааи арахь шэеицны!
 Ашэткэа еизаагап хайсаны!
 Сыџуа сыкэуп, сеилыхха
 Сымзырха ҥшза, сымзырха!

Амра жэџанахьтэ икаҥхоит,
 Сыбжыи нытцакны сшэахэоит,
 Итцегь, итцегь уҥшзаха,
 Сымзырха ҥшза, сымзырха!

Акәата

Кәата хәычы, җынтца җаҗба,
Ақәа илеиуа хәаас иакым.
Җынтца җаҗба, шыап хырҗбаҗба,
Хылҗа ахам уи, маҗәа ашәым,
Зык ихуп, иашәошәа азы аура,
Аха изхытдыр – еимхәазом.

Аха ихалан амца шоура,
Аҗақьым иахь иргазом.

Мшәан, акәата, акәата ухәеит хәа,
Хызак ақәцан имиазацт.
Аха хкәата чмазаѡхеит хәа,
Хәшәык адыржәуа сымбазацт.

Баҗа

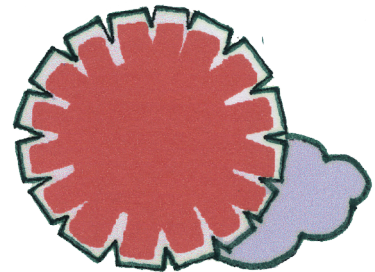
Ахахә иршәын Баҗа азы ашҗа,
Акәапахәа цаҗа ицеит.
Дынтаҗшын нас аҗҗа кәашқәа
Рыгагагы уаҗа ибеит.

Аха акәата, гәата-бҗата,
Уажә зегь гәаҗо азыҗь ихуп.
Изаазмырҗәрылозеишь акәата? –
Баҗа еиликаарц иҗахуп.

Арҗу

Арҗу хәычы каҗа-чаҗа,
Изаахыда укәымжәы, укаба,
Ашыац иалхны, ииацәаза,
Уцәа иақәшәо, игьшзаза?

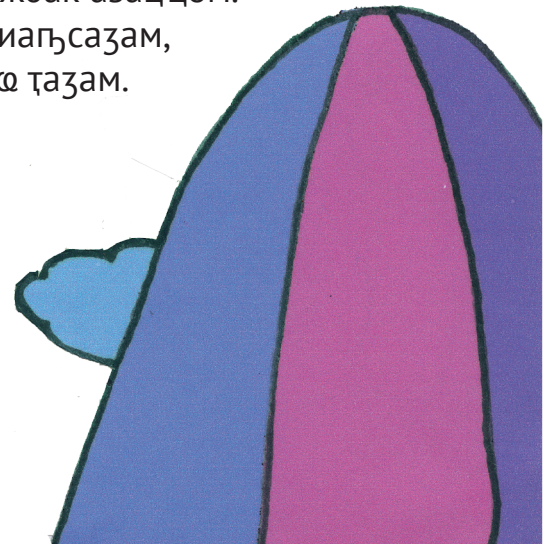
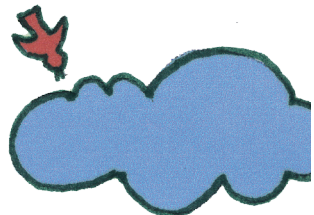
Аха иудыруаз, сутцашыыцзом,
Ушәцә иагу уа иуздырзом:
Маҗәа бзиоуп, цабыргуп,
Аха цыыбада изахуп.

Аеада

Аеадак хамоуп иеадатцәҗьоуп,
Җыхыа ихамаз ахататцәҗьоуп:
Уааи ухәеит хәа иааскыазом,
Унаскыа ухәаргы – ицазом.

Уи аҗы азәзәом, ашыапқәа азәзәом,
Егыа ухәаргы, ажәак азацтом.
Азбахә исхәогь иаҗсазам,
Ахы дууп – хшыѡ җазам.

Атцәа

Атцәа азамѡақәа кәпъшьхеит,
Атцәа азамѡақәа кәпъшьхеит.

Сара уаанза сѡазазом,
Иара схыччоит, илакәзом.

Апъша исхәо ханатцом,
Атцәа хаха фәнаршәазом.

Ус ишыкоу иаанхарушь?
Са сызхаанза ифәхарушь?

Атцәа азамѡақәа тыпъхоит,
Сара атцәа атака сынхоит.

Ашьха уарба

Иаавакәылоз пъсаатә анамба,
Уи зегъ рыла ахы агәра агент.
Ажәѡан иажәлан ашьха уарба,
Амра иеисарц атаххеит.

Цака илбаазгап исызкыр хәа,
Ѧада ицоит, ицоит, ицоит.
Амра ахыччоит акыр-кыр хәа,
Ашәахәацқәа са исфәпъсоит.

Сласба

АцыѦә-чыѦә хәа ашра иафуп,
Сара сгылан сазыпъшуп.

Иашьдоуп агага еиханы,
Иакырц уака ишьдагәаны.

Ацқәа хырѦаѦа иакуп,
Агага афарц атахуп.

Ус, ашәшьыранза иназеит,
Икам, агага аеазеит.

Уажә аблақәа еикәыпъсаны,
ФырѦан ыцәоуп иаапъсаны.

Сласба

Ибажэгэаламу са сласба,
Игэыргъан испылеит санаба.
Шыжьаахыс хаибамбацызт,
Цыгэхыршэтгы кахамтацызт.

Абла тхаха исџацшуеит,
Хажэмаруама хэа итаауеит.
Снапы шытыхны иасырбеит,
Иаргы цыгэхыршэт канатцеит.

Сласба кэышуп, еилыцчоуп,
Хэмарра џыцкэак ирзыхиоуп.
Иаргы саргы иҳазхауеит,
Мацк хаибамбар хаизгэыкуеит.

Иван Миқаиа

***

Ахылкыа-џылкыак ыказамкэа,
Иаалыркыан асы ауит.
Ашэыб абжыы мыргазакэа,
Ихыыдхэа хтэамахэ ланаркэит.

Адэы икэлеит, ахыб икэлеит
Асы зегыы ирыхъзеит.
Ахха-ххахэа амца еикэылеит,
Ацацха цхаррак џанатцеит.

Ахэырд-хэырдхэа ашта сныкэлеит,
Аграпара мџа кастцеит.
Афатэ иашытаз ацар сгэартеит,
Иаацырчырын акы рхэеит.

Ирхэоз здырит, рхэы мазеин,
Инаган атыцаџ икастцеит.
Дара хыцраан уака инеин,
Чажэашала ркыаф картцеит!

Цыхэабаба шьтхыс ицон

Иблакы-блатэо абгахэычы,
Аанда аеавак аеазон.
Алымха итафуан кэчышык абжыы,
Уи мцанарсырц аеархион.

Абз иқәнашьуан ақышә,
Акэчышь афозшәа абон.
Кэчышык азхозма нас аңсыжә,
Зегь асаса иңнаңсон.

Ичыгэчыгәуа ласба хэычык,
Ашта иаакәлаз абжыы гон.
Ишәазыза иахамкәа цсык,
Цыхэабаба шьтхыс ицон.

***

Сабду иашта, ашьац тата
Сыџуа сылан шьапкыркьякья,
Бзия ишцазбо ашьац санылоу
Хласба хәмаруа ианыспыло.

Ашә, абыста, аитцаркәакәа,
Сан илкымтоу агьама анрымоу,
Саницхәмаруа нас Баҕаҕкәа,
Иаахәлаанза қьяф анхамоу.

Сабду шкәакәа, сара сгәакья,
Ижәдыруанда бзия дшызбо.
Сыџуеит, сыңоит, шьапцыркьякья,
Ажәџан схалоит, уи данызбо.

АИААИРА 26 ШЫҚӘСА

ХАШҘРА РЫҚӘЫМ АИААИРА ХЗААЗҒАЗ...

